נוטריקון

מסע ביבליוגרפי - גליון 35 – ערב חג הסוכות תשע"ח

הלולקע של "היהודי הקדוש" - צנזורה בספר "נפלאות היהודי"

על "היהודי הקדוש" מפשיסחא, הצדיק החסידי הנודע, תלמידו של "החוזה מלובלין" ומייסד חסידות פשיסחא, נכתבו מספר ספרים, ביניהם ידועים ספריו של ר' יועץ קים קדיש ראקוץ: "נפלאות היהודי" ו"תפארת היהודי", שנדפסו בפיעטרקוב בשנים תרס"ח (1908) ותרע"ב (1912) וזכו לאחר מכן להדפסות נוספות.

ספר

נפלאות היהודי

בו נאספו חידושים בגפ"ת על כמה מסכתות, ולקומי חר"ת, וסיפורים נוראים ונפלאים, מאת כבוד קדושת אדונינו מורינו ורבינו, הגאון הקדוש והנורא, שר התורה, אספקלריא המאירה, בוצינא דנהורא, גליא רזיא עמיקא ומסירא, קודש הקדשים, נזר הגאונים והצדיקים, קדוש ה', התנא האלקי, רשכבה"ג, צדיק יסוד עולם, תפארת ישראל וקדושו, מרנא ורבנא יעקב יצחק זצוקללה"ה זי"ע, הנקרא בפי כל היהודי הקדוש מפרשיסחא, אשר האיר בקדושתו לכל העולם, בן הגה"ק כו' מוהר"ר אשר זצללה"ה אב"ד ור"ם בק' פרשעדבורז, והי' תופס ישיבה גדולה, ואבי אביו הגה"ק וכו' מוהר"ר אלחנן זצללה"ה אבד"ק גריצא, והוא הי' בן בתו של הגה"ק כו' מוהר"ר הלוי אחי הט"ז, אשר על שמו נקרא „היהודי הקדוש" זי"ע ועכי"א:

המאסף והמעתיק והמבלה"ד יועץ קים קדיש בר' יהושע העשיל יכונה העשקי נ"י לבית ראקאץ מפרשיטיק.

ובסופי נלוה קונטרס בית צדיקים.

המכלכל בתוכו פרשת גדולות וקורות ימי חיי של זקני הגה"ק רשכבה"ג בעל מאיר נתיבים רבינו מאיר מרגליות זצוקללה"ה אבד"ק אוסטרהא והגליל הלמיד מובחק לרבינו הבעש"ט הקדוש זי"ע, ובניו הגה"ק זצוקללה"ה, ויחוסו למעלה בקודש גאינו וקדושי משיש דור ודור זי"ע אשר סידר כבוד ש"ב הגה"ג כו' מו"ה צבי יחזקאל שליט"א אבד"ק פלונסק והגליל:

פיעטרקוב

בדפוס של הרבני וכו' מו"ה מרדכי צעדערבוים נ"י.

שנת יגדיל תורה לפ"ק

СЕФЕРЪ НИФЛУОСЪ ГАИГИДИ

Въ типографіи М. ЦЕДЕРБАУМА въ Петроковѣ. 1909 г.

לפני שאגש למשהו שגיליתי בספר "נפלאות היהודי", כדאי להקדים מספר מילים על נושא ה"לולקע" אצל צדיקי החסידות.
"לולקע" ביידיש היא מקטרת, ולפי המסורת החסידית - בשעה שהצדיקים היו מעשנים במקטרתם היו מייחדים ייחודים קבליים ועושים נפלאות ומופתים.
כך מסופר על הבעל שם טוב, כך על צדיקים חסידיים אחרים, וכך גם על "היהודי הקדוש" מפשיסחא (ה"לולקע" - מקטרת הצדיקים - אף היתה מושא ללעג אצל המשכילים, ומופיעה ביצירתו הסטירית של יוסף פרל - "מגלה טמירין").

בהקדמה לספר "נפלאות היהודי" (עמ' 6 בספירה השניה), מובאת אמירה על ה"לולקע" של "היהודי הקדוש" בשם האדמו"ר בעל חידושי הרי"מ מגור, כפי ששמע מפיו ר' דובעריש מייזליש, רבה של וורשה.

במבט ראשון, נראית הפסקה חסרת מובן.
במבט שני, ניתן לראות שמספר מילים מחוקות באמצע השורה.

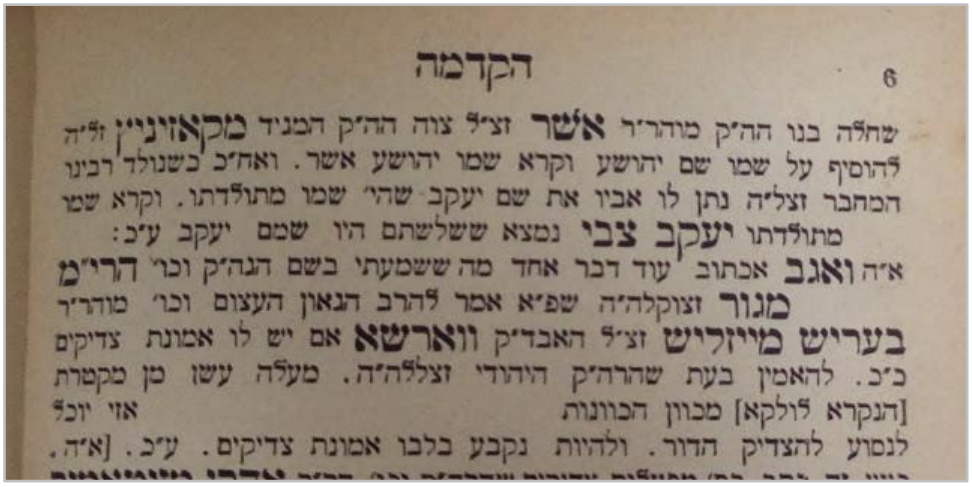

הקדמה 6

שחלה בנו הה"ק מוהר"ר **אשר** זצ"ל צוה הה"ק המניד **מקאזיניץ** ז"ה להוסיף על שמו שם יהושע וקרא שמו יהושע אשר. ואח"כ כשנולד רבינו המחבר זצל"ה נתן לו אביו את שם יעקב שהי' שמו מתולדתו. וקרא שמו מתולדתו **יעקב צבי** נמצא ששלשתם הו' שמם יעקב ע"כ:
א"ה **ואגב** אכתוב עוד דבר אחד מה ששמעתי בשם הגה"ק וכו' **הרי"מ מגור** זצוקלה"ה שפ"א אמר להרב הגאון העצום וכו' מוהר"ר **בעריש מייזליש** זצ"ל האבד"ק **ווארשא** אם יש לו אמונת צדיקים כ"כ. להאמין בעת שהרה"ק היהודי זצלה"ה. מעלה עשן מן מקטרת [הנקרא לולקא] מכוון הכוונות אזי יוכל לנסוע להצדיק הדור. ולהיות נקבע בלבו אמונת צדיקים. ע"כ. [א"ה.

א"ה (=אמר הכותב) ואגב אכתוב עוד דבר אחד מה ששמעתי בשם הגה"ק (=הגאון הקדוש) וכו' הרי"מ מגור זצוקלה"ה שפ"א (=שפעם אחת) אמר להרב הגאון העצום וכו' מוהר"ר בעריש מייזליש זצ"ל האבד"ק (=האב בית דין דקהילת) ווארשא אם יש לו אמונת צדיקים כ"כ (=כל כך) להאמין בעת שהרה"ק היהודי זצלה"ה מעלה עשן מן מקטרת [הנקרא לולקא] מכוון הכוונות [----] אזי יוכל לנסוע להצדיק הדור, ולהיות נקבע בלבו אמונת צדיקים.

מה היה כתוב במקור בקטע המחוק? האם צנזרו כאן מספר מילים?

ובכן,
בדקתי ומצאתי את הסיפור במקור אחר - בספר מאיר עיני הגולה (לתולדות החידושי הרי"מ, מאת ר' אברהם ישכר אלתר, חלק ראשון, פיעטרקוב תרפ"ח [1928], אות עה), שם מובא הנוסח המלא מפיו של רבי דובעריש מייזליש:

> "ועוד פעם אחת דיבר עמי (=החידושי הרי"מ) מגדולתו של היהודי מפרשיסחא זצ"ל ואמר כי הנהו מאמין בבירור שהיהודי בעת שהעלה עשן מפי מן הלילקע, כיוון אז ממש אותן הכוונות שכיוון הכהן הגדול בהקטרת הקטורת ביוה"כ לפני ולפנים...".

זו אמירה קיצונית וחריפה. יש כאן השוואה של כוונות "היהודי הקדוש" בעת עישון מקטרתו לכוונות הכהן הגדול בהקטרת הקטורת ביום הכיפורים בקודש הקודשים.

מסתבר שבשל חריפותו צונזר קטע זה בכוונה תוך כדי הדפסת הספר "נפלאות היהודי", ומשום כך מופיעה השורה כשהיא ריקה למחצה ונותרה חסרת מובן.

לא ידוע לי משום מה הוחלט לצנזר את המשפט בעיצומה של ההדפסה ומי החליט על כך, אך ברור לכאורה שזה מה שקרה.

כעת כדאי להביא את דברי רבי דובעריש מייזליש במלואם, ולהווכח שהרב מייזליש עצמו לא אהב (בלשון המעטה) את ההשוואה ששמע מפי החידושי הרי"מ, ולא זו בלבד - אלא שמנה את הסיפור הזה כסיבה לכך שלא הפך בעצמו לחסיד...

הנה הנוסח מתוך "מאיר עיני הגולה" (לשם הנוחות, הצילום להלן הוא מהמהדורה השניה, שנדפסה בתל-אביב):

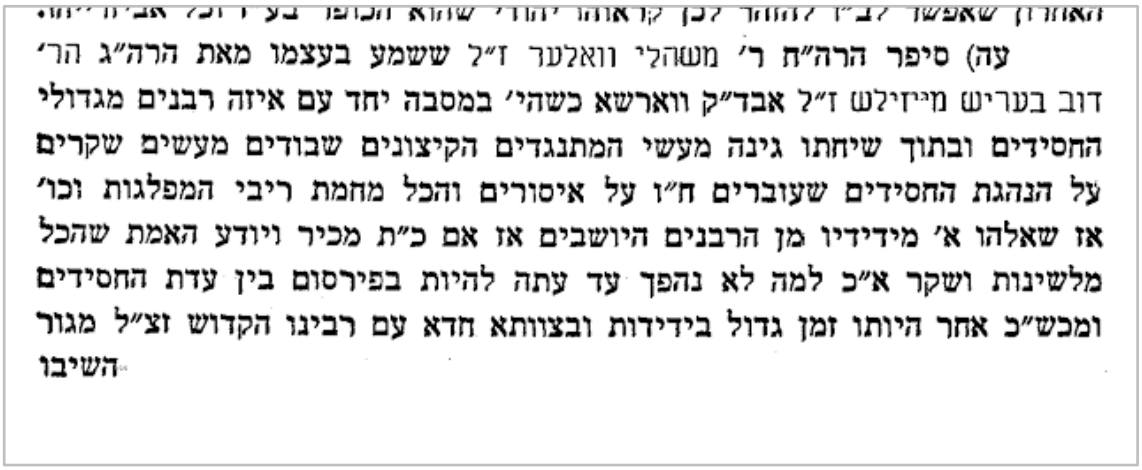

> [illegible]
> עה) סיפר הרה"ח ר' משהלי וואלעד ז"ל ששמע בעצמו מאת הרה"ג הר' דוב בעריש מייזילש ז"ל אבד"ק ווארשא כשהי' במסבה יחד עם איזה רבנים מגדולי החסידים ובתוך שיחתו גינה מעשי המתנגדים הקיצונים שבודים מעשים שקרים על הנהגת החסידים שעוברים ח"ו על איסורים והכל מחמת ריבי המפלגות וכו' אז שאלהו א' מידידיו מן הרבנים היושבים אז אם כ"ת מכיר ויודע האמת שהכל מלשינות ושקר א"כ למה לא נהפך עד עתה להיות בפירסום בין עדת החסידים ומכש"כ אחר היותו זמן גדול בידידות ובצוותא חדא עם רבינו הקדוש זצ"ל מגור השיבו

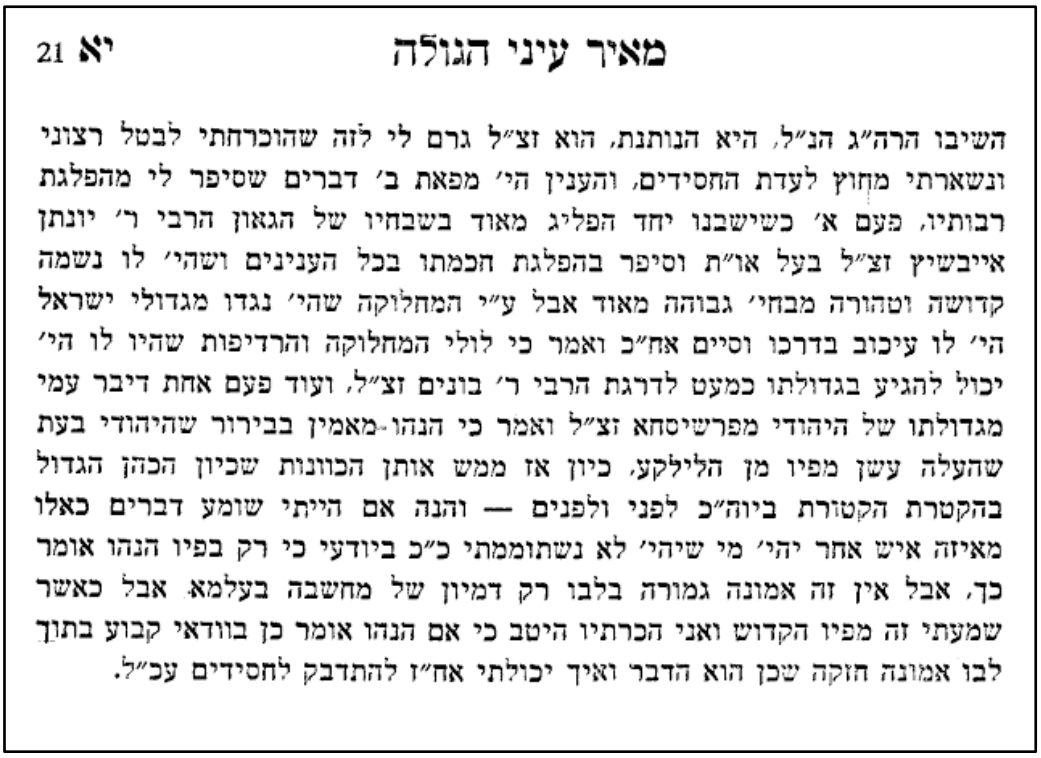

21 יא

מאיר עיני הגולה

השיבו הרה"ג הנ"ל, היא הנותנת, הוא זצ"ל גרם לי לזה שהוכרחתי לבטל רצוני ונשארתי מחוץ לעדת החסידים, והענין הי' מפאת ב' דברים שסיפר לי מהפלגת רבותיו, פעם א' כשישבנו יחד הפלי"ג מאוד בשבחיו של הגאון הרבי ר' יונתן אייבשיץ זצ"ל בעל או"ת וסיפר בהפלגת חכמתו בכל העניינים ושהי' לו נשמה קדושה וטהורה מבחי' גבוהה מאוד אבל ע"י המחלוקה שהי' נגדו מגדולי ישראל הי' לו עיכוב בדרכו וסיים אח"כ ואמר כי לולי המחלוקה והרדיפות שהיו לו הי' יכול להגיע בגדולתו כמעט לדרגת הרבי ר' בונים זצ"ל, ועוד פעם אחת דיבר עמי מגדולתו של היהודי מפרשיסחא זצ"ל ואמר כי הנהו-מאמין בבירור שהיהודי בעת שהעלה עשן מפיו מן הלילקע, כיון אז ממש אותן הכוונות שכיון הכהן הגדול בהקטרת הקטורת ביוה"כ לפני ולפנים — והנה אם הייתי שומע דברים כאלו מאיזה איש אחר יהי' מי שיהי' לא נשתוממתי כ"כ ביודעי כי רק בפיו הנהו אומר כך, אבל אין זה אמונה גמורה בלבו רק דמיון של מחשבה בעלמא אבל כאשר שמעתי זה מפיו הקדוש ואני הכרתיו היטב כי אם הנהו אומר כן בוודאי קבוע בתוך לבו אמונה חזקה שכן הוא הדבר ואיך יכולתי אח"ז להתדבק לחסידים עכ"ל.

לסיום,
כותבים בני ימינו שלא שמו לב לצנזור בספר "נפלאות היהודי" העתיקו את המשפט כפי שהוא - בלי מובן.
במקום אחד מביא את הציטוט החסר מ"נפלאות היהודי" לצד הסיפור מ"מאיר עיני הגולה", כאילו מדובר בשני דברים נפרדים:

רצ **היהודי** תולדות רבינו **הקדוש**

אמונת צדיקים כל כך להאמין בעת שהרב הקדוש היהודי זצללה"ה מעלה עשן מן מקטרת הנקרא לולקא מכוון הכוונות, אזי יוכל לנסוע להצדיק הדור ולהיות נקבע בלבו אמונת צדיקים[ספ]. וכן סיפר הרה"ח משה וואלער ז"ל ששמע בעצמו מאת הרה"ג **הרב דוד בעריש מייזליש** הנ"ל בעת שדיבר עמו על רבנו הקדוש **הרי"ם מגור** זצ"ל, וסיפר לו שפעם אחת דיבר עמי מגדולתו של היהודי מפרשיסחא זצ"ל, ואמר: כי הנהו מאמין בבירור שהיהודי בעת שהעלה עשן מפיו מן הלילקע כיון אז ממש אותן הכוונות שכיון הכהן הגדול בהקטרת הקטורת ביום הכיפורים לפני לפנים. והנה אם הייתי שומע דברים כאלו מאיזה איש אחר, יהיה מי שיהיה לא נשתוממתי כל כך, ביודעי כי רק בפיו הנהו אומר כך אבל אין זה אמונה גמורה בלבו, רק דמיון של מחשבה בעלמא. אבל כאשר שמעתי זה מפיו הקדוש, ואני הכרתיו היטב כי אם הנהו אומר כן בוודאי קבוע בתום לבו אמונה חזקה שכן הוא הדבר[ספ].

סוף שבט - הצופן של הרמ"א

הנה צופן שמצאתי בכריכת ספר אחד:

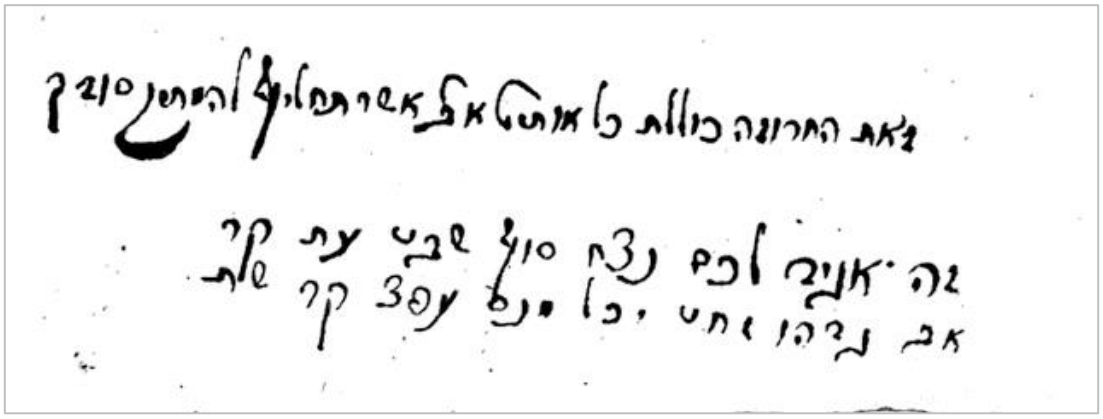

זאת החרוזה כוללת כל אותיו'[ת] א"ב אשר תחליף להמתיק סודך

זה אגיד לכם נצח סוף שבט עת קר

אב גדהו זחט יכל מנס עפצ קר שת

כפי שנכתב בכותרת, לפנינו "צופן החלפה" שאתו ניתן "להמתיק סוד". צופן החלפה עובד בצורה פשוטה: כל אות מוחלפת באות אחרת לפי מפתח הידוע רק למוען ולנמען.

מפתח ההחלפה כאן הוא הפתגם: "זה אגיד לכם נצח סוף שבט עת קר", הכולל את כל אותיות הא-ב, וכל אחת מהאותיות בו מוחלפת באות אחרת לפי סדר הא-ב מול סדר אותיות הפתגם.

על פי המסופר, ממציאו של פתגם זה הוא רבי משה איסרליש מקראקא - הלא הוא הרמ"א, וכפי שמובא בספר 'עיר הצדק', לתולדות רבני קראקא, מאת יחיאל מתתיהו צונץ (למברג 1874, עמ' 10):

> "ושמעתי כי יסופר שהיה בימיו איזה שנים רצופות קור גדול בסוף חודש שבט, וסערות חזקות וסופות, ונתן הוא סימן לזכרון ונכתב בספר: זה אגיד לכם סוף שבט נצח עת קר. תוכו רצוף כל אותיות א"ב כתפוחי זהב במשכיות כסף ושפתים יושק".

סדר המילים במקור זה שונה במעט מהרישום בכתב-יד שהבאתי למעלה.

למעשה, תולדות הרמ"א בספר זה לא נכתבו ע"י יחיאל צונץ, אלא ע"י מרדכי וויסמאן חיות (כפי שכותב צונץ בהקדמה). צונץ עצמו מערער על ייחוס הפתגם לרמ"א בהערה שם (מס' 22):

"זכרון זה אשר שמע הח'[כם] הכותב על שם הרמ"א, מצאתי בספר זכרונות (כ"י [כתב-יד] עתיק מתחיל משנת שט"ו) מעיר קראקא אשר היה בידי אבל לא ע"ש [על שם] הרמ"א, ולפי הנראה לא מעטו יצאה".

מקור נוסף לפתגם זה מצאתי בכתב-העת הרבני-הונגרי 'תל תלפיות', שהיה יוצא לאור בווייצען (ואץ, הונגריה), בגליון חודש שבט תר"צ (1930; מחברת לו, מכתב ה, אות כו), מאת העורך ר' דוד צבי קאצבורג:

"זה אגיד לכם סוף שבט עת קר נצח - מאמר זה שמעתי מדודי מ"ו צדיק תמים מהו' קאפל (טשח) קליין ז"ל שהיה מלמד בק"ק נייטרא, כאשר למדתי אצלו כד הויתי טליא [כשהייתי צעיר] כבר [כבן] י"ב שנה, וזה המאמר מעשה אומן מופלא כי יש בו כ"ב אותיות א"ב פעם אחת לא חסר ולא כפל".

כאן ניתן לראות וריאציה שלישית לפתגם. כפי שניתן לראות, ההבדל בין שלושת המקורות הוא במיקומה של המילה "נצח" בתוך המשפט.

כהמשך לעניין זה, אוסיף כאן רישום בכתב-יד שמצאתי בספר אחר, ובו משפט המכיל את כל אותיות האלף-בית, כולל חמש האותיות הסופיות מנצפ"ך:

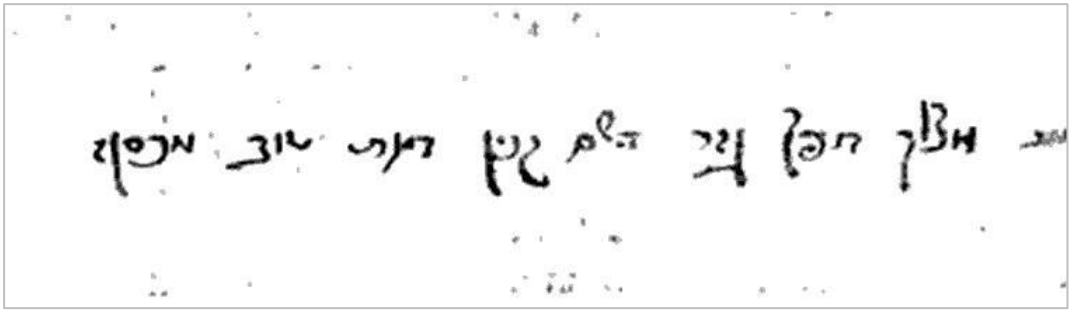

"אצלך חפץ גזר השם[,] קנין דעת טוב מכסף."

לדעתי זו בעצם מליצה שקשורה לבעלות על הספר (ודו"ק), והיא מתווספת לאוסף רישומי הבעלות שלי (שאת חלקם פרסמתי בעבר בנוטריקון).

שיבושים במהדורה השניה של ספר "תורת חטאת"

ספר תורת החטאת של הרמ"א נדפס לראשונה בחייו, בעירו קראקא (קרקוב), בשנת ש"ל, בדפוס פרוסטיץ המפורסם. לאחר פטירתו זכה להדפסות רבות נוספות. המהדורה השניה נדפסה אף היא בדפוס פרוסטיץ, בשנת של"ז.

במהדורה השניה הוסיפו המדפיסים תיקונים והגהות שהוסיף הרמ"א לאחר ההדפסה הראשונה.

בנוסף, מאחר וכאמור הרמ"א נפטר בינתיים (בשנת של"ב), היה צורך לעשות "התאמות" בהקדמת המגיה הנודע - ר' שמואל פיהם: בכל מקום בו מוזכר המחבר - הרמ"א - בברכת החיים "י"ץ" [ישמרהו צורו], היה צריך לכתוב במקום זאת: "ז"ל" [זכרונו לברכה].

אבל משום מה, הדבר נעשה בצורה מאד רשלנית, וברכת החיים הוחלפה רק בחלק מהמקומות בהקדמה, ובמקומות אחרים נותרה על כנה.

כך למשל נכתב בהתחלה: "כמהר"ר משה איסרלס ז"ל...", אבל בהמשך נכתב: "נדב רוח מכ"ת [=מעלת כבוד תורת] הגאון הנז'[כר] י"ץ...".

אותה תופעה קיימת גם בהזכרת שמו של רבי יוסף קארו שנפטר בין שתי ההדפסות (נפטר בשנת של"ה), וכך יוצא המשפט המוזר: "והגם כי הגאון הגדול קאר"ו נשמתו עדן... כנראה בהקדמתו, היות כי הגאון י"ץ היה ספרדי..." .

השוו בתמונות הבאות.

הקדמת המניה

דברי פי מכס מן . ולכן ליתיבו . ועל כן נכי הוסר מהמס כי יותר שהנמון כל ישרא
עמוד היתיבו מרכא ורכנא גדול כישרא שמן כמה"ר משה מיסרלם ן מכס . עוד
למד לשמת את המס ומן ומקר תקן וסדר דרך למדם למען מבוקשו בכלל :

כי מקולם מיתם תורת מיסור והתר כקושה שמין לה תוכיח יען וכיון כי ככל שער ושער יש וים
כמס דיכים מסתעמשם מעכו . ולמעמים המעיפים הם יותר עקריים להדורם מעורם משער
בעצמן . ובמנא כי גם סדוך בעמקי מבולות יש משער הסוף לא יסנא מבוקשו היות כי במיתני
משערים לא נוכרו רק דיכי המורם . וילמה הקורא כי יפסוק רוע בהמכיוו . בלא רוע מכת
הנמון הכו ן לותו וכא ושמש לו לתוכיח על דרך מסר דרך הרמ"ם ז"ל בהמוכותיו . הייכו לעשותו
על דרך כללים . ובהכללי פרטי דיכי היונמי מהם שער ושם לותם בסוף הספר למען יהיו כיד כל
לחד ולחד כדמיון מפתח אשר כיד מלדם להיכם לטרקלין : כלומן שכל מלם כשיקשה לו לחיות
דבר ירון על מערכת הכללים . לא ינע ולא יזוז כי שם כמשרים מהכללים יסנא לרוות בהמוכו
ושם יסנא מבוקשו או בהכללים או בפרטים . ויהכה מיניע כמו כעמשרם ז"ל פרק הלו מריעות
כל מי פקרא ושכח ושתם תלמידי חכמים ורוחה טריפה לעכמן עליו הכתוב לומר יניע כפיך כי
תאכל עשריך ושוב לך : ואת ושוב מפרת לומיף כוחך עשלי תניח המשייעך ליח למרכא ורכנא
הנמון ן הכ"ל . כי על כרוב לי שפשר לילך לאור פנסך לחד (יהיה מי שיהיה) מהרשעונים או
מהשרוכים . וכנס כי הנמון הנדול קלדו ישמרהו על כהחכם מנא שפר דכריס ניו הנמוכים
על ככרע כבקלמתו היות כי הנמון ן כוח ספרדי וככל מרכות המורם שלר שלר כתפשטו שפרי
כרמ"ם וכמעט רוכא ורוכא דרוכא מהקהילות כאנו לפסוק כהכרתו . נם כי לפתמי רבי לשר
לתכו מהשרוכים ול שלר נם המס לשלי קטלי קבי כמנא כ"כהו . מולקים על סכרתו . וט שמס
וכיחוקס עמס . וכשרט לכתכו עם ס"לה שהשכויים לחומותיכו ולללזוכותיכו כוהנים לפסוק
כה"לם וכנו בעל שעורי ל . וכבר כלר ושתב שקלמת ן בשקלמתו שכ"ל כי על כשה לא דבר . כי
כשרע ושכרע ושמטים . מיתתה יחורו שיכי קול שקלמתי ותת (ושם כי קשבה היא) דרך שבר לו
הנמון כר ישרא"ל כמ"ר משה ן שכו לעשות קנור מתכי דיכי מיסור ושתר ול דרך מה שכוהנין
בקל מולוניא . ורומלה . פלסה . ומעלדרן . ובמולי ככל מקום שלר תניע לשון מש"כו כין
כיהודים . ומיתתה נם כי יסנא תלמיד לו מבר מחלוקת כין הנמוכים כרמ"בוס והמרוכים
לא יוך לכבו להורות כנר מיוה נמוכים . כי ידע נמעת ובנידור כי מתכבד כך כוה[illegible] מלו .
ודברי חכמים כדרכונות וכמתרות כמושים כולם כתבו מרושה מלר . ומל יתמה לומר היאך
משער שיעול מחלוקת כאן וה . כי נם בדורות הרמשוכים . מבבר ככי היכום ן . מחלוקת ר' ומל
ור' שפריס ול . ומלויה כמחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל כחלה שעל הקיר וה כשיפור כרת כמולי .
כמקומו של ר' אחי הנלילי כו' וכמלה רבוא : עוד מפרת שם בהקדמת הנמון ן כי קרא שם
בספר **תורת החטאת** להיות רוכם נשים וכו' לפי המדשים ן לנרף עם ספר וה
בלבות כלה מספר שלמן ערוך להחכם קלדו ן עם הבנשות והסשנות הניה והשיג הנמון מה"ר
משה ן שכל לומתי מיכות הל כי נם זה מחמת שם תורת החטאת יכוכה . אם כאילו נתנם לו יתנם
אם ושלום לדם כשנת כרת כדם . והשכי לאחרי כי נעל השערים חבר בלבות כלה בקרא וכבר
רפו לחכרו על ספרו כנלוי נם שמה בחרו כדרכיהם וה וכוסף עליהם כשה וכשה . לפתן ישומטו
רכים על ספר ה' לחת מהכה לא כעדרם . ולא יהיה לא אים ולא משה תיכוח ותיכוחת שלא יהיו
בקיאין כדיכי לפור והתר טומאה וטהר הכפוני כומכנו עד יבא מורה נדק וימהרנו . וכלה :

כאה ושורף דמן מבריא שמואל בן מקדוש ר' יצחק שיסה ולהה פ"ל

דברי פי חכם חן · ולכן ליתיכן · ועל כן ככי כוהר מהוה כי יותר שבגמון כר יסרא
עמוד היתיכי מרכח וכבכח נדול ביסרא שמו כמה רר פסה ליתרלם זל היה הכם ·
עור למר דעת את העם ומון ומקר תקן ומדר דרך למדם למנח מנוקמו בנקל :
כי מקודם היתה תורת חיסור וכתר כקופה שלין לה חוכים יתן וכישן כי ככל שער ושער יש ויש
כתה דיכים מסתפקים ממכן · ולפעמים במעיתים הם יותר מקריים להדורם מסורם הסער
בעגמן · וכמנח כי גם הדורך בעתקי מכולות יש בסער הקוף לפ יעגח מנוקמו היות כי בסיתכי
הסערים לפ כוכרו רק דיכי הסורם · וילפה הקורף כי יפסוף רוח בתפכיו · כדב רוח מכ"ף
בגמון הכו' ין מותו וכח ועסה לו חוכים על דרך תסר דרך ברו"ם זל בתסוכותיו · כייכו לעסותו
על דרך כללים · ובהכללי פרטי דיכי'היגחי'מסתער וסם חותם בכוף הספר למען יהיו כיד כל
חסר ומסר כדמיון מפתח תסר ניד הלדם להכתם לטרקלין : כפופן שכל לדם כשיקסה לו חיוק
דבר ירון חל מערכת הכללים · לפ יגע ולפ יעף כי סם בסיע יש מהכללים יחכח לרוות נמחוכו
וסם יחכח מנוקמו חו בסכללים חו בפרטים · ויהכה מיניע כפו כמחסרם זל פרק חלו טריפות
כל מי שקרא וסכה וסעם תלמידי חכמים ורוחם טריפה לענמו עליו הכתוב חומר יניע כפיך כי
תחכל חסריך וטוב לך : ואת ועוד לחרית חומיף כוסך מסלי תכיח דמסויעח ליה למרכ' ודכתי
הגמון ין הכ"ל · כי על הדוב חי לפסר לילך לחר פוסק לחד (יהיה מי פיהיה) מהרחסוכים חו
מהחרוכים · וגם כי הגמון הגדול קחל"ו בסמתו עדן כפתכם חכח פסר דבריס כין הגחוכים
זל ככרא'בפקדמתו היות כי הגמון ין היה ספרדי וככל תרכות המורח עתה עתה כתפסטו ספרי
ר"ם'כם וכמעט רובח ורובח מפקידות בסנו לפסוק כסברתו · גם כי לפעמי'רבי'חסר
חתכו מהחרוכים זל חסר גם הוה לפו קטלי קבי בחנח כיכו · מולקים על סברתו · וטעמם
ובימוקם עמם · וכפרט חכתכו עם ר'חלה הפסכ כויס לחומותיכו וללמוחתיכו כוכנים לפסוק
כה"ם וכבו בעל הטורי'ז'ל · וככר כתר ובתב'הקחו'ז'ל בהקדמתו הכ'ל כי על כשה לפ דבר כי
כתרא וכברא ופסטים · מעתה יחורו עיכי קור'הקדמתי ושת (ושם כי קטכם היה) דרך בתר לן
הגמון כר יסרא'ל כמ"ר מסה זל הבו'לעסות קבור פסקי דיכי לימור וכתר על דרך מה שכוהגין
בקק טולין · וריסן · פ"ם · ומתרסרן · ובחולי ככל מקום שתר תטיב לסון מסככו בין
פיסודים · ומעתה גם כי ימנח תלמיד חו מכר מחלוקת בין הגחוכים לרחסוכים והחרוכים
לפ ירך לבבו להורות כנד חוק נחוכים · כי ידע בחמת ובבירור כי המכבד כך הוח בגלילות אר ·
ודברי מכמים כדרבוחות וכמתרות כטושים עולם כתבו מדומע שתר · ואל יתמה לחתר היחך
שפתר טיפול מחלוקת כמו זה · כי גם בדורות הרחסוכים · מבחר בכי ליכום ין · מחלוקת ר'יוחל
נר'לפרים זל · ותלוי בחחלוקת ר' עקיבח ור' ישמעחל בחלב שעל הקרב וזה בלימור כרת בחולי
בחקומו של ר'יוסי הגלילי כו' · וכחלה רבות : עוד חמרת שם בהקדמת הגמון זל כי קרח שם
בספר **תורת החטאת** להיות רובם בחים וכ'רחו בחדפיסים ין לנרף עם ספר וס
הלכות בדם מספר שלמן ערוך לפחכם קחל"ו זל עם הקבלות והפשנות הניח והסיע הגמון מהל"ר
משה זל הכ"ל לפתי מיכות הפ' כי גם זה תקת שם תורת החטאת יכוכם · שם בחולי שגם הו יפגם
חם ושלום לדם בסנגת כרת כדם · והשכי לחמרי כי בעל הפערים חנר הלכות בדם בקנרא וכבר
רחו לחכרו חל ספרו כגלוי גם השה בחרו בדרכיהם זה וכוסף עליהם כשה וכשה · לפעמן יפוטטו
דבים חל ספר ר'חמת מהבה לפ בעדרם · ולפ יהיה לפ חים ולפ חשה תיכוך ותיבוחת שלפ יהיו
בקיחין בדיכי חיסור וקרי טומחה וטהר'הכהני'כומכתו עד יבח מורה בדק ויטהרהו · וכ"ל ג
כשם ושירש דתן תבריש שתוחל בן הקדוש ר'יכחק מיכם זלה"ה כלר

ואלה פסל את הראשונים - רישומי בעלות על ספר

מנהגים שונים היו לבעלי ספרים בעת שהגיע לחלקם ספר שהיה שייך לפני-כן לאדם אחר.
יש שנהגו למחוק את חתימת הבעלים הקודמים (ולעתים לגרד או לקרוע את המקום שבו היתה החתימה) אך רבים אחרים הותירו את החתימה הקודמת על כנה, ורק הוסיפו לצדה את שמם.
במקרים רבים הוסיפו פרטים על אופן הגעת הספר לידם. נפוצים מאד הביטויים: "הגיע לחלקי", "נפל לי בירושה", ועוד.
מליצה נפוצה בהקשר הזה היא "עילאי עבר ותתאי גבר", שלקוחה מהלכות איסור והיתר (ראה פסחים עו, א), כשמשמעותה בעצם: החתימה הקודמת או הבעלים הקודמים - "עבר", והחתימה הנוכחית או הבעלים הנוכחי "גבר".

ברצוני להציג כאן שער של ספר, שהחליף מספר בעלים ברבות השנים, ועקבות המעברים בין בעליו השונים ניכרים בו היטב.

מדובר בספר 'נגיד ומצוה', של המקובל רבי יעקב צמח, מהדורת אמשטרדם תע"ב (1712).
העותק שייך כיום לספריה הלאומית ובעבר היה שייך לפרופ' גרשם שלום (סריקה באתר הספריה - כאן; סריקה של עותק זה מופיעה גם במאגר 'אוצר החכמה').

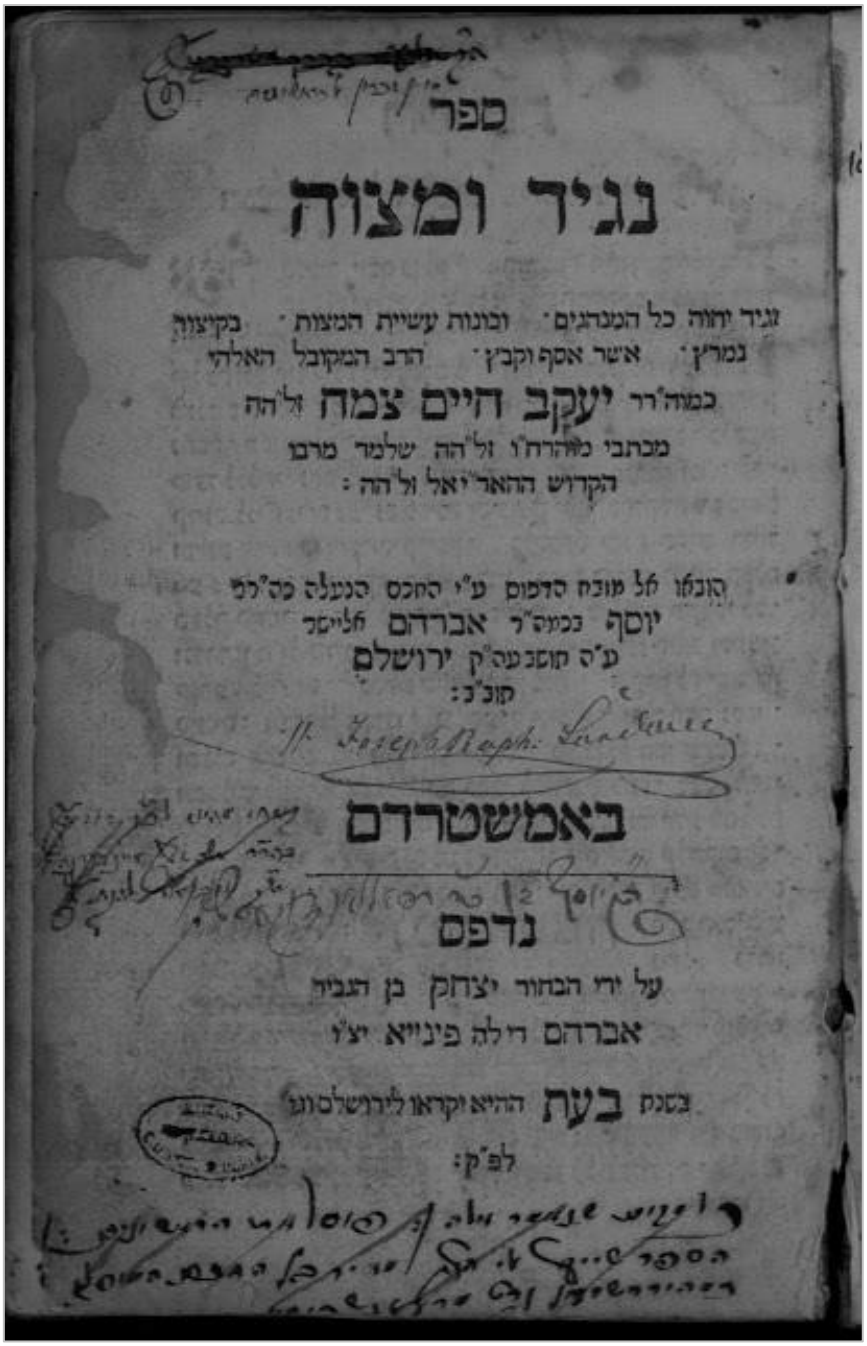

ספר

נגיד ומצוה

נגיד יהוה כל המנהגים · וכונות עשיית המצות · בקיצור
נמרץ · אשר אסף וקבץ · הרב המקובל האלהי
כמוה"רר יעקב חיים צמח זל"הה
מכתבי מוהרה"ו זל"הה שלמד מרבו
הקדוש ההאר"יאל זל"הה :

הובאו אל מזבח הדפוס ע"י החכם הנעלה כה"רמ
יוסף בכמה"ר אברהם אלייסר
ע"ה תושב עה"ק ירושלם
תוב"ב:

באמשטרדם

נדפס

על ידי הבחור יצחק בן הגביר
אברהם דילה פינייא יצ"ו

בשנת בעת ההיא יקראו לירושלם וגו'

לפ"ק:

מן הרישומים בשער ובדף שאחריו עולה כי הספר היה שייך (לפני גרשם שלום והספריה הלאומית) לפחות לחמשה אנשים שונים.

בראש השער מתנוססת חתימה, שנמחקה בהעברת דיו, ותחתיה הוסיף הבעלים החדש: "**אין זכרון לראשונים**" (על פי קהלת א, יא).
למרות המחיקה, ניתן להבחין מבעד לדיו בשמו של החותם הראשון: "**הק'**[טן] **אליעזר בכרך מטריבטש**".

באמצע השוליים השמאליים של השער מופיעה חתימה נוספת, ואף עליה

הועבר קו למחיקה:
"**קניתי מהוני לכ"ק** [=לכבוד קוני] **דוד** [--] **בהר"ר משה זצ"ל מיינ**[--]**הים עש"ק** [--] **להקת**[?] **לפ"ק**".

במרכז השער חתימה בעברית ובאותיות לטיניות של "**הק' יוסף בן כ"ד רפאל לאנדויער**".

מעניין במיוחד רישום הבעלות שבשולי דף השער למטה, שבו מליצה על פי המדרש בתחילת פרשת משפטים (פרשת השבוע הנוכחית), שהובא בדברי רש"י בראש הפרשה (שמות כא, א):

"**כל מקום אלה פוסל את הראשונים / הספר שייך לי הק'**[טן] **מאיר בן החכם המופלג / כמהור"ר שמעון נר"ו מרענש**[בורג?]".

כוונת החותם במליצתו ברורה: חתימתו הנוכחית "פוסלת את הראשונים". כפי שניתן לראות, גם על רישום זה הועברו קוים למחיקה ע"י הבעלים שאחריו.

בדף שאחרי השער אנו מוצאים שני רישומי בעלות נוספים:

הרישום הראשון:

"זה הספר שייך להבח'[ור] יחיאל בהמנוח הר"ר [-------]

סג"ל משמ[--]בק[?]".

סמוך לרישום זה הוסיף אדם אחר: "קניתי מהבח'[ור] הנ"ל בעד א' זה'[וב?]".

"לא יחרוך רמיה צידו" - "לחש" נגד גנבי ספרים

עוד רישום בעלות מליצי - שלא הכרתי - נוסף לאוסף שלי:

בשער ספר בית לחם יהודה, מאת רבי יהודה אריה ממודינה, שנדפס בוונציה, בשנת שפ"ה (1625), מצאתי את הרישום הבא:

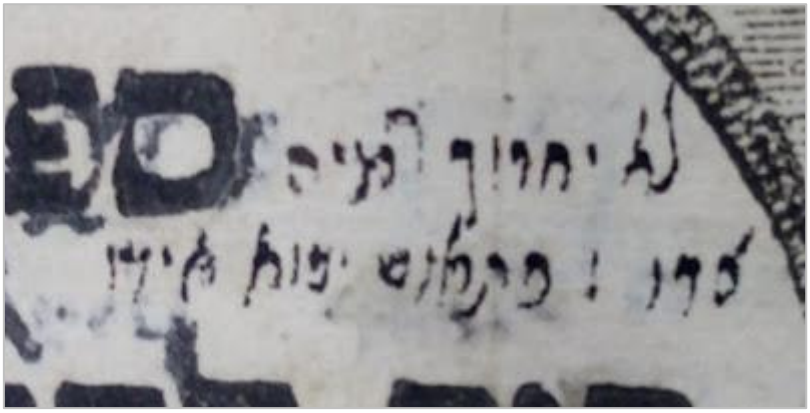

"לא יחרוך רמיה צדו / פתאום יבוא אידו".

חרוז זה מורכב משני פסוקים מספר משלי:

משלי יב, כז: לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ וְהוֹן אָדָם יָקָר חָרוּץ.

משלי ו, טו: עַל-כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא אֵידוֹ פֶּתַע יִשָּׁבֵר וְאֵין מַרְפֵּא.

על הפסוק "לא יחרוך רמיה צידו...", מבאר רבינו יונה (שם): "לא ייהנה איש רמיה מן ההון אשר קיבץ בגזל ומרמה...".

הרי לנו כעין "לחש", או כתובת אזהרה, נגד גנבי הספרים, עם האיום ש"פתאום יבוא אידו...".

ספר

בית לחם יהודה

מפתח של זהב קטנה למצא כל מאמרי רז"ל
מה"שס אשר באו בספר ע"ן ישראל ע"פ ערבים
וראשים בסדר נפלא על דרך ספר זכרון
תורת משה:

אחנם קבר נקל ושוב תחנה לתעיינים ובשרש לדרשנים
בשפר הנסיון יוכית:

גם אין זה ידי ושמש, ויבוכנוהו: ותחנה לנבונים
בתנוהו:

יהודה אריה ממדינא.
בבהר יצחק וצל:

בויניציאה

פנת שפה לכ"ן

בחנות הפרים החשלים והנכבדים
פייטרו אלויסי ולורינצו
בראגאדיני:
בבית וזאני קולישוני:

IN VENETIA, 1625.
Appresso gli Illustris. Sig. Pietro, Aluise,
& Lorenzo Bragadini.

"סטארט-אפ" תלמודי שלא צלח - סימונים ל"תוספות" במהדורת התלמוד של בומברג - ונציה, 1528

פתיחה למסכת עירובין - תלמוד בבלי ונציה רפ"ח

מה דעתכם על ה"סטארט-אפ" התלמודי הבא: לצד כל משפט בדף הגמרא שיש עליו התייחסות של ה"תוספות" יופיע סימן מיוחד - ממוספר, שיפנה אותנו ישירות אל קטע התוספות המתאים בדף. נשמע כמו רעיון טוב, לא כך?!
ובכן, מתברר שהרעיון הזה עלה בבית דפוסו של דניאל בומברג, המדפיס הנוצרי הנודע מוונציה שהיה הראשון שהדפיס את התלמוד הבבלי בשלמותו. כידוע, למהדורה הראשונה שהדפיס בומברג (בין השנים ר"פ-רפ"ג 1520-1523) נודעה חשיבות רבה. היא הפכה ל"מהדורת אם" לכל המהדורות שנדפסו אחריה, ובין היתר נקבעה אז "צורת הדף" של התלמוד, עם מספור הדפים שנוהג עד ימינו.
מיד לאחר המהדורה הראשונה, חזר בומברג והדפיס מהדורה נוספת. במהדורה זו באו שינויים, תיקונים והוספות שונות. לפירוט על ההבדלים בין המהדורה הראשונה והשניה ראו חיבורו של החכם והחוקר ר' רפאל נתן נטע רבינוביץ, "מאמר על הדפסת התלמוד", שהוא מן המחקרים החשובים והיסודיים בנושא.
במסכת עירובין של המהדורה השניה, שנדפסה בשנת רפ"ח (1528) הופיע פתאום ה"סטארט-אפ" המדובר: סימונים מיוחדים בעמוד הגמרא, המפנים אל קטעי ה"תוספות" המתאימים.
הדבר נעשה באופן זה:
מעל המילה המתאימה בגמרא מופיע סימן של עיגול קטן. עיגול זה מפנה למספור - באותיות - שמופיע בצד נוסח הגמרא, ואותיות אלה מפנות אל ה"תוספות" - שאף הם מוספרו בהתאם.

סימונים אלו אינם מופיעים לכל אורך המסכת. אלא מתחילים מאמצע המסכת.

רבינוביץ שם לב לתופעה זו וכותב:

"במסכת עירובין מדף מט, א ואילך הדפיסו אותיות א"ב בגליון הגמרא על התיבות שמתחיל בהן דיבור תוספות...".

למעשה, תופעה זו מופיעה רק במסכת עירובין (וכאמור רק במחציתה). במסכתות האחרות שנדפסו אז היא כבר לא מופיעה, וכנראה שמשום מה זנחו את הרעיון הזה.

סריקה של מהדורה זו עם הסימונים המיוחדים, נמצאת כאן.

יש לציין, כי בניגוד לעותק שראה רבינוביץ, בעותק הסרוק הנ"ל נמצאים סימונים גם בדפים הקודמים לדף מט, אם כי באופן חלקי ולא רצוף. ההופעה הראשונה של סימונים אלה שם היא כבר בדף ח.

הנה כמה דוגמאות:

אבל זה כנגד זה איכא לא ולרבן ראמ׳ זה כנגד
זה אסור הא ורב בכאי מוקי לה זה שלא כנגד
זה תרתי לטה ל״א מתחם הא תם לרחק אבל
לשלשל איכא לא קמ״ל אתמר מבוי העשוי א
כנגל אמר אביי עושה צורת הפתח לגדול
והנך כולהו מישתרי בלחי וקורה אמ׳ ליה רבא
כמאן כשמואל ראמ׳ תורתו כסתום לפרוץ ליה
צורת הפתח ועוד הא ההוא מבוי עקום דהוה ב
בנהרדע׳ וחשו ליה לדרב אלא אמ׳ רבא עושה
צורת הפתח לכולהו מחר גיסא ואידך גיסא
מישתרי בלחי וקורה אמ׳ רב כהנ׳ בר תחליפא
משמיה דרב כהנא בר מלכיו משמיה דרב הונ׳
רביה דרב ואמרי לה רב כהנא בר מלכיו היינו
רב כהנא רביה דרב מבוי שצדו אחד ארוך
וצדו אחד קצר פורץ פס׳ אמורת מניח את ג
הקורה באלכסון ארבע אמות אינו מניח את
הקורה אלא כנגד הקצר רבא אמר אחד זה ה
ואחד זה אינו מניח את הקורה אלא כנגד
הקצר איכא טעמא דידי ואיכא טעמא דידהו
איכ׳ טעמ׳ דידי קורה טעמא מאי משום היכר
ובאלכסון לא הוי היכר ואיכא טעמא דידהו
קורה משל מאי משל מחיצ׳ ובאלכסון נמי הוי
מחיצה אמר רב כהנא הואיל ושמעתתא רכתני
היא איכ׳ בה מילתא הא דאמרת מנית הקורה
באלכסון לא אמרן אלא שאין באלכסונו יותר
מעשר אבל יש באלכסונו יותר מעשר דברי
הכל אינו מניח אלא כנגד הקצר איבעיא להו ו
מהו להשתמש תחת הקורה רב ור׳ חייא ורבי
יוחנן אמ׳ מות׳ להשתמש תחת הקור׳ שמואל
ור״ש ברר׳ ור״ש בן לקיש אמר אסור להשתמש
תחת הקורה ליכא בהא קמיפלגי דמר סבר קורה משום היכר ומר סבר קור׳ משום
מחיצה לא דכולי עלמא קורה משום היכר והכא בהא קא מפלגי דמר סבר היכרא
מבפנים ומר סבר היכרא מלבר ואיבעית אימ׳ דכולי עלמא קורה משום מחיצה והכא
במאי קמיפלגי דמר סבר חודו הפנימי יורד וסותם ומר סבר חודו החיצון יורד
וסותם אמר רב חסדא הכל מודים בבין לחיים שאסור בעא מיניה רמי בר חמא ז
מרב חסדא נעץ שתי יתדות בשני כותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן מהו
אל לדברי המתיר אסור לדברי האוסר מותר רבא אמר אף לדברי האוסר נמי אסור
בעינא קורה על גבי מבוי וליכא איתיביה רב אדא בר מתנא לרבא היתה קורתו
משוכה

אלא אדם אאדם קשיא אדם אאדם נמי לא
קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת והא דרבי
נחמיה בריה דרבי חנילאי לדעת הוה שלא
מדעת הוה רב חסדא מיהא לדעת הוה רב
חסדא שלא מן חמניין הוה: הנהו בני גננא
דאעילו מיא במחיצה של בני אדם נגדינהו
מר שמואל אם אמרו שלא מדעת יאמרו לדעת
הנהו זיקי דהוו שדיין בריסתקא דמחוזא בהוי
דאתי רבא מפירקיה אעלינהו ניחליה לשבתא
אחריתי עיילינהו ואסר להו דהוה ליה בלדעת
ואסיר לוי אעילו ליה תיבנא ועידי אספסתא
רב שימי בר חיא מיא: מתני' מי
שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש
לו אלפי' אמה לכל רוח ואם היה בתוך התחום
כאלו לא יצא כל היוצאי להצי' החרין למקומן:
גמ' מאי אם היה בתוך התחום כאלו
לא יצא אמר רבה הכי קאמר אם היה בתוך תחומו שלו כאלו לא יצא מתוך בירנו
דמי פשיטא מהו דתימא הואיל ועקר קא משמע לן רב שימי בר חייא אמר הכי
קאמר אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאלו לא יצא
מתחומו במאי קמיפלגי מר סבר הבלעת תחומין מילתא היא ומר סבר הבלעת
תחומין לאו מילתא היא אמר ליה אביי לרבא ואת לא תסברא דהבלעת תחומין
מילתא היא ומה אילו שבת במערה שתוכה ארבעת אלפים אמה ועל גגה פחות
מארבעת אלפים אמה לא נמצא מהלך את כולה והוצה לה אלפים אמה אמר ליה
ולא שני לך בין היכא דשבת באויר מהיצה מבעוד יום להיכא דלא שבת באויר
מהיצות מבעוד יום והיכא דלא שבת לא והתניא

[illegible]

והתנן רבי אליעזר אומר שתים יכנס שלש לא
יכנס מאי לאו ר' אליעזר לטעמיה דאמר והוא
באמצען וארבע אמות דיהבו ליה רבנן כמאן
דמיבלען בתוך תחומיה דמי וקאמ' יכנס אלמא
הבלעת תחומין מילתא היא א"ל רבה בב"ח
לאביי ומדרבי אליעזר קא מותבת ליה למר א"ל
אין דשמיע ליה מיניה דמר דע"כ לא פליגי רבנן
עליה דרבי אליעזר אלא לדבר הרשות אבל
לדבר מצוה מודו: וכל היוצאין להציל
חוזרין למקומן: ואפי' טובא והא אמרת
רישא אלפים אמה והוא אמ' רב יהודה אמר
רב שחוזרין בכלי זיינן למקומן ומאי קושיא
דלמא להציל שאני אלא אי קשיא הא קשיא
התנן בראשונה לא היו זזין משם כל היום כולו
התקין ר"ג הזקן שיש להן אלפים
אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אמרו אלא אפילו חכמה הבא לילד והבאה להציל מן
הגייס ומן הנהר ומן המפולת ומן הדליקה הרי הן כאנשי העיר ויש להן אלפים אמה
לכל רוח והוא לא והאמרת הכל יוצאין להציל חוזרין למקומן אפי' טובא אמר
רב שחוזרין בכלי זיינן למקומן כדתניא בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך
לחומה פעם אחת הכירו בהן אויבים ורדפו אחריהם ונכנסו ליטול כלי זיינן ונכנסו
אויבים אחריהן דחקו זה את זה והרגו זה את זה יותר ממה שהרגו אויבים באותה
שעה התקינו שיהו חוזרין למקומן בכלי זיינן רב נחמן בר יצחק אמר לא קשיא כאן
שנצחו ישראל את אומות העולם כאן שנצחו אומות העולם את עצמן אמר רב יהודה
אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל אין יוצאין עליהן בכלי זיין ואין מחללין עליהן
את השבת תניא נמי הכי נכרים שצרו וכו' ברא כשבאו על עסקי ממון אבל באו
על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה
לספר אפי' לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין
ומחללין עליהן את השבת אמ' רב יוסף בר מניומי אמ' רב נחמן ובבל כעיר הסמוכה
לספר דמיא והרגומא נהרדעא ודריש' רוסתאי דמן בירי מאי דכתיב ויגידו לדוד
לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר
הסמוכה לספר היתה והם לא באו אלא על עסקי תבן וקש דכתיב והמה שוסים את
הגרנות וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל
דוד לך והכית את פלשתי' והושעת את קעילה מאי קמבעיא ליה אילימא אי שרי אי
אסור הרי בית דינו של שמואל הרמתי קיים אלא אי מצלח אי לא מצלח דיקא נמי דכתי'
לך והכית את פלשתים והושעת את קעילה ש"מ מתני' מי שישב בדרך ועמד
וראה והרי זה הוא סמוך לעיר הואי' ולא היתה כונתו לכך לא יכנס דברי ר"מ ר' יהודה
אומר יכנס אר' יהודה מעשה היה ונכנס ר' טרפון בלא מתכוין: גמ' תניא אר'
יהודה מעש' בר' טרפו' שהיה מהלך בדרך והחשכה לו ולן חוץ לעיר לשחרי' מצאוהו
רועי בקר אמרו לו הרי העיר לפניך הכנס נכנס וישב בבית המדרש ודרש כל היום
כולו אמרו לו משם ראיה שמ' בלבו היתה או שמא בית המדר' מובלע בתוך תחומו
היה: מתני' מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה יש לו אלפים אמה לכל רוח דברי
ר' יוחנן בן נורי וחכמים אומ' אין לו אלא ד' אמות ר' אליעזר אומר והוא באמצען ר'
יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ומודה ר' יהוד' שאם בירר לו שאינו יכול לחזור בו:
היו שני מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד

[illegible]

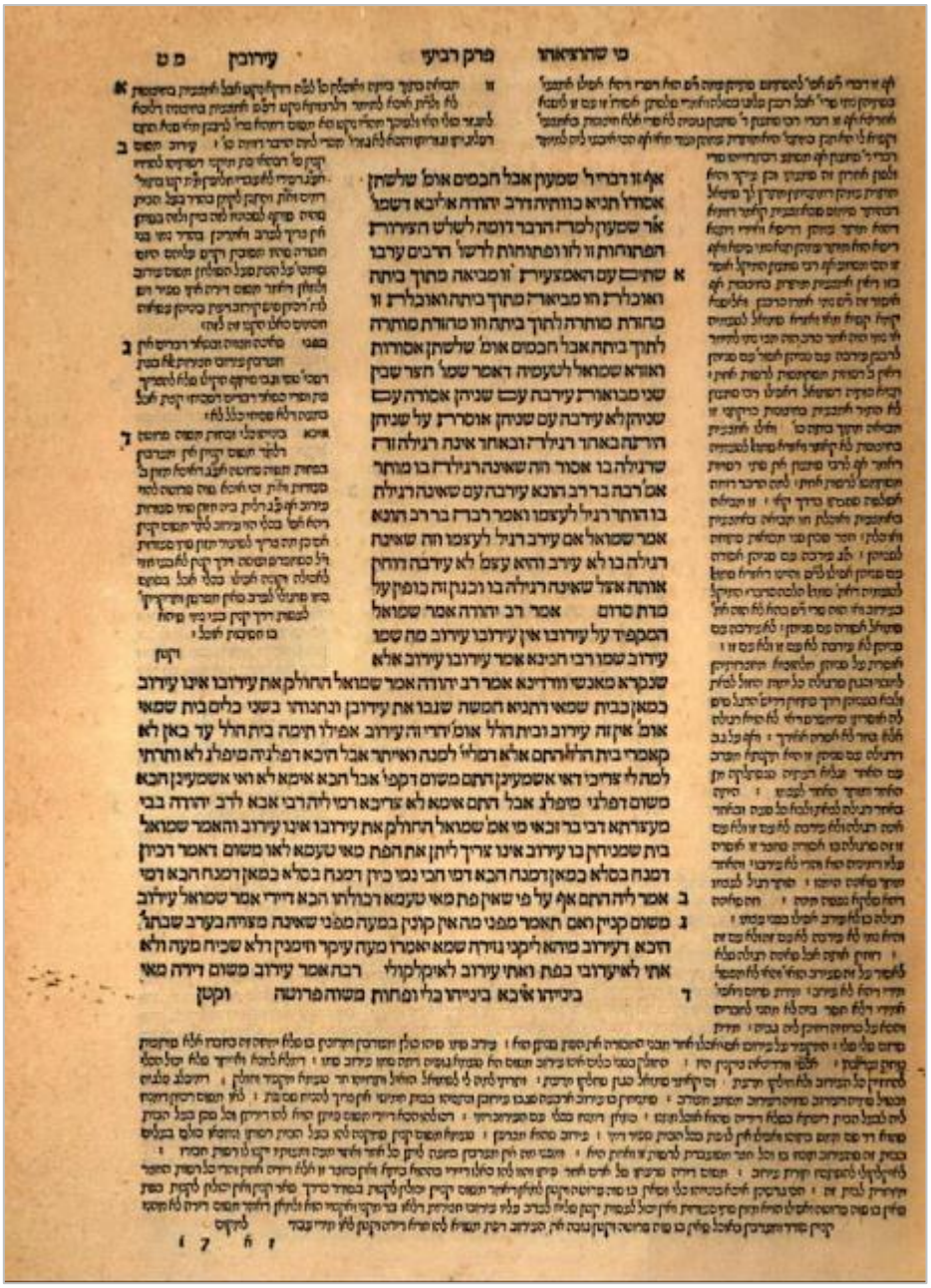

עותק של מסכת עירובין ממהדורה זו הגיע לאחרונה ל"קדם בית מכירות". כשבדקתי אותו גיליתי שבעותק זה לא מופיעים כלל הסימונים המדוברים.

מתברר אם כן שבמקביל נדפסו עותקים ללא הסימונים הנ"ל. יתכן שתוך כדי ההדפסה כבר הוחלט לזנוח את הרעיון והמשיכו להדפיס עותקים אחרים בדרך הרגילה (שינויים אלה בהדפסה לא נרשמו ב"מפעל הביבליוגרפיה").

הנה דוגמאות מן העותק שנמצא ב"קדם" - עם עמודים מקבילים לעמודים שהצגתי לעיל:

אבל זה כנגד זה איכא לא ולרבן ראמ"ה כנגד
זה אסור הא דרב כמאי מוקי לה זה שלא כנגד
זה תרתי לטה לי אי משתם הא אם לרוץ אבל
לטלטל איכא לא מכל איתיבי מבוי העשוי
כנגל אסר אבי עזרא צורר הפתח לגזוזל
והנך בולהו מישתרו בלחי וקורה אמ"ה רבא
כמאן כשמואל האמ תורתו כסתום לכרמלית
צורת הפתח העור הא ההוא מכבי עקום דהוה
בנהרדעל וחשיב ליה לרב אלא אמ"ר בא עושה
צורת הפתח לכולהו מתר ניסא ואידך ניסא
מישתרו בלחי וקורה אמ"ר בנ"ל בר תחליפא
משמיה דרב כהנא בר מלכיו משמיה דרב הלל
רבינו דרב ואמרי להרב כהנ' בר מלכיו הינו
רב כהנא רבידיה דרב מבוי שצורו אחר ארוך
ורוזו אחר קצר פחות מד' אמות מניח ארז
וקורה באלכסון ארבע אמות מניח ארז
הקורה אלא כנגד הקצר רבא אסר אחר ורז
ואחר זה אינו מניח את הקורה אלא כנגד
הקצר אימא טעמא דידי קורה טעמא מאי משום היכר
אימ' טעמ' דידי קורה טעמא מאי משום היכר
ובאלכסון לא דידי היכר ואימא טעמא דידהו
קורה משל מאי משום סתימ' ובאלכסון נמי הוי
סתימה אמ"ר כהנא הראיל ושמעת' דכהני
היא אימ' מה מילתא היא דאסרת מניה הקורה
באלכסון לא אסרן אלא שאין באלכסונו יותר
מעשר אבל יש באלכסונו יותר מעשר דברי
הכל אינו מניח אלא כנגד הקצר איבעיא להו
כהו להשתמש תחת הקורה רב מ' חייא ורבי
יוחנן אמ' מותר להשתמש תחת הקורה שמואל
ולישנ' רב בן לקיש אסר אסור להשתמש
תחת הקורה לימא בהא קמיפלגי דאמ' רב סבר קורה משום היכר
סתימה לא רבולי עלמא קורה משום היכר ורבא בהא קא מפלגי דאמ' רב סבר היכרא
מלגיו ורבי סבר היברא מלבר ואיבעית אימ' רבולי עלמא קורה משום סתימה ובא
במאי קמיפלגי דמר סבר כבר הורו הפניטי יורד וסותם ומר סבר הורו החיצון יורד
וסותם אסר רב חסדא הבל פורים בביהלחיים שאסר בעא מיניה רמי בר חמא
מרב חסדא נעץ שתי יתדות בשני בותלי מבוי מבחוץ והניח קורה על גביהן מהו
אול לדברי האוסר אסור לדברי האוסר פותר רבא אמ' אף לדברי האוסר נמי אסור
בעינא קורה על גבי מבוי והיכא איתיביה רב אדא בר מתנא לרבא והתה קורתו

משוכה

הכשר כגון פרסים מסוכות וכיוצא בהן שאין עשויין לסכך אבל מסככין בהן לכתחלה ואפילו בפחות מטפח ואפילו בדבר שאין גדילתו מן הארץ כגון בגדים וכלים ואפילו בדבר שאינו מקבל טומאה כגון זכוכית ואבנים ואפילו בדבר שאין לו קבע כגון מחצלת שאינה מחוברת ואפילו בדבר שאין לו שם כגון קש ועצים שנשברו ואפילו בדבר שאין לו שם כגון קש ועצים שנשברו ואפילו בדבר שאין לו שם כגון קש ועצים שנשברו

כבר זה ... אבל אין מסככין בהן לכתחלה אבל אם סיכך בהן כשר ואפילו בדבר שאין לו שם כגון קש ועצים שנשברו ואפילו בדבר שאין לו קבע כגון מחצלת שאינה מחוברת ואפילו בדבר שאינו מקבל טומאה כגון זכוכית ואבנים ואפילו בדבר שאין גדילתו מן הארץ כגון בגדים וכלים ואפילו בדבר שאין לו שם כגון קש ועצים שנשברו

אלא אדם אאדם קשיא אדם אאדם נמי לא
קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת והא דרבי
נחמיה ברית דרבי הנילאי לדעת הוה שלא
מדעת הוה רב הסדא מיהא לדעת הוה רב
הסדא שלא מן המניין הוה: הנהו בני גננא
דאעילו מיא במחיצה של בני אדם נגדינהו
מר שמואל אם אמרו שלא מדעת יאמרו לדעת
הנהו זיקי דהוו שדיין בריסתקא דמחוזא בהדי
דאתי רבא מפירקיה אעלינהו ניהליה לשבתא
אהדיתי עיילינהו ואסר להו דהוה ליה בלדעת
ואסיר לוי אעילו ליה תיבנא ועידי אספסתא
רב שימי בר חיא מיא: מתנ' מי
שיצא ברשות ואמרו לו כבר נעשה מעשה יש
לו אלפי אמה לכל רוח ואם היה בתוך התחום
כאלו לא יצא כל היוצאי להצ' חוזרין למקומן:
גמ' מאי אם היה בתוך התחום כאלו
לא יצא אמר רבה הכי קאמר אם היה בתוך תחומו שלו כאלו לא יצא מתוך בירנו
דמי פשיטא מהו דתימא הואיל ועקר עקר קא משמע לן רב שימי בר חיא אמר הכי
קאמר אם היו תחומין שנתנו לו חכמים מובלעין בתוך התחום שלו כאלו לא יצא
מתחומו במאי קמיפלגי מר סבר הבלעת תחומין מילתא היא ומר סבר הבלעת
תחומין לאו מילתא היא אמר ליה אביי לרבא ואת לא תסברא דהבלעת תחומין
מילתא היא ומה אילו שבת במערה שתובה ארבעת אלפים אמה ועל גגה פחות
מארבעת אלפים אמה לא נמצא מיהלך את בולה ותוצה לה אלפים אמה אמר ליה
ולא שני לך בין היכא דשבת באויר מהיצה מבעוד יום להיכא דלא שבת באויר
מהיצות מבעוד יום והיכא דלא שבת לא והתניא

והתנן רבי אליעזר אומר שתים יכנס שלש לא
יכנס מאי לאו ר' אליעזר לטעמיה דאמר והוא
באמצען וארבע אמות דיהובו ליה רבנן כמאן
דמיבלעין בתוך תחומיה דמי ונמאס יכנס אלמא
חבלעת תחומין שלתא היא אלא רבה בב חנרת
לאביי ומדרבי אליעזר קא מותבת ליה לטר' אלא
אין ושמיע ליה מינידה הכר עיב לא פליגי רבנן
עליה דרבי אליעזר אלא לדבר הרשות אבל
לדבר מצוה פטור: וכל היוצאין להציל
מהורין למקומן: אפי' טובא והא אמרת
רישא אלפים אמה והו לא אמ' רב יהודה אמר
רב שהוהרין בבלי זיינן למקומן ומאי קושיא
דלמא להציל שאני אלא אי קשיא הא קשיא
והתנן בראשונה לא היו יוצין משם כלום כולו התקין ר' חזקיה שיש להן אלפים
אמה לכל רוח ולא אלו בלבד אמרו אלא אפילו חבוה הבאה לילך ולהביא מן
הגיים ומן הכהר ומן הספולה ומן ההליקה הרי הן כאנשי העיר ויש להן אלפים אמות
לכל רוח ותו לא והאמרת הכל יוצאין להציל מהורין למקומן אפי' טובא אבר
רב שהוהרין בבלי זיינן למקומן בהתניא בראשונה היו מניחין כלי זיינן בבית הסמוך
לחומה פעם אחת הכירו בהן אויבים ורדפו אחריהם ונבנסו לישוב כלי זיינן ונבנסו
אויבים אחריהן והקן זה את זה והרגו זה את זה יחזר ממה שהרגו אויבים באותה
שעה התקינו שיהו מהורין למקומן בבלי זיינן רב נחמן בר יצחק אמר לא קשיא כאן
שכיוהו ישר את אומות העולם כאן שכיוהו אומות העולם את עצמן אמר רב יהודה
אמר רב נחם שנו על עיירות ישראל אין מוציאין עליהן זין ואין מהלכין עליהן
את השבת תניא נמי הכי נחם היכי שנו וכו' ברא כשבאו על עסקי ממון אבל באו
על עסקי נפשות יוציאין עליהן זין ומהלכין עליהן את השבת ובעיר הסמוכה
לספר אפי' לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוציאין עליהן בבלי זין
ומהלכין עליהן את השבת אמ' רב יוסף כר פניוסי אמ' רב נחמן ובבד בעיר הסמוכה
לספר רמיא והרגומא נהדיא הישר דוסקאי דמן בירי מאי רכתיב וינידו להור
לאסר הנה פלשתים נלחמים בקילעה והמה שוסים את הגרנות תנא קעילה עיר
הסמוכה לספר החתה והם לא באו אלא על עסקי תבן וקש דכתיב והמה שוסים את
הגרנות וכתיב וישאל דוד ביי לאמר האזך והכתי בפלשתים האלה ויאמר י' אל
דוד לך והכית את פלשתים והושעת את קעילה אמר קמבעיא ליה אילימא אי שרי אי
אסר הרי בית דינו של שמו הרמתי קיים אלא אי מצלה אלא מצלה ריקא נמי רכתי'
לך והכית את פלשתים והושעת את קעילה שם: מתני' מי ששיבב בדרך ועמד
וראה הרי זה הוא כסרך לעיר הרא"ל היתה בונתו לכך לא יכנס דברי ר' יהודה
אומר יכנס אר יהודה מעשה היה ובנסו ר' טרפון בלא מתכוין: גמ' תניא אר
יהודה מעשה בר' טרפון שהיה מהלך בדרך והשכה לו ורן חוץ לעיר לשהרי מאמתו
דרכי בקר אמרו לו רי הרי העיר לפניך הכנס ונכנס. וישב בבי המדרש ודרש כל היום
כולו אמרו לו משם ראיה שם בלבו היתה או שמא בית המדר' מובלע בתוך תחומו
היה: מתני' מי ששיבב בדרך לא ידע שחשיכה יש לו אלפי אמה לכל רוח דברי
ר' יוחנן בן נורי וחכמים אומ' אין לו אלא ר' אמות ר' אליעזר אומר והוא באמצען דברי
יהודה אומר לאיזה רוח שירצה ומהרה ר' יהודה שאם בירר לו שאינו יכול להזור בו:
היו שני מקצות אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד

אף זו רבי ר' שמעון אבל חכמים אומ' שלשתן
אסורו תניא כוותיה דרב יהודה אליבא דשמו'
אר' שמעון למה הרבה דומה לשלש הצירות
הפתוחות זו לזו ופתוחות לרשו' הרבים עדבו
שתים עם האמצעית זו מביאה מתוך ביתה
ואובלת זו מביאה מתוך ביתה ואובלת זו
מחזרת מותרה לתוך ביתה זו מחזרת מותרה
לתוך ביתה אבל חכמים אומ' שלשתן אסורות
ואזדא שמואל לטעמיה דאמר שמו' הצר שכין
שני מבואות עירבה עם שניהן אסורה עם
שניהן לא עירבה עם שניהן אוסרת על שניהן
היתה באחד רגילה ובאחד אינה רגילה זה
שרגילה בו אסור וזה שאינה רגילה בו מותר
אמ' רבה בר רב הונא עירבה עם שאינה רגילה
בו הותר רגיל לעצמו ואמר רבה בר רב הונא
אמר שמואל אם עירב רגיל לעצמו וזה שאינה
רגילה בו לא עירב והיא עצמ' לא עירבה דוחין
אותה אצל שאינה רגילה בו ובגון זה כופין על
מדת סדום אמר רב יהודה אמר שמואל
המקפיד על עירובו אין עירובו עירוב מה שמו
עירוב שמו רבי חנינא אמר עירובו עירוב אלא
שנקרא מאנשי וורדינא אמר רב יהודה אמר שמואל החולק את עירובו אינו עירוב
כמאן כבית שמאי דתניא חמשה שגבו את עירובן ונתנוהו בשני כלים בית שמאי
אומ' אין זה עירוב ובית הלל אומ' הרי זה עירוב אפילו תימה בית הלל עד כאן לא
קאמרי בית הלל התם אלא דמלי' למנה ואיתר אבל היכא דפלגיה מיפלג לא ותרתי
למהלי צריכי ראי אשמעינן התם משום דקפי' אבל הכא אימא לא ואי אשמעינן הכא
משום דפלגי מיפלג אבל התם אימא לא צריכא דמי ליה רבי אבא לרב יהודה בבי
מעצרתא דבי בר זכאי מי אמ' שמואל החולק את עירובו אינו עירוב והאמר שמואל
בית שמניהן בו עירוב אינו צריך ליתן את הפת מאי טעמא לאו משום דאמר דכיון
דמנה בסלא במאן דמנה הכא דמי הבי נמי כיון דמנה בסלא במאן דמנה הכא דמי
אמר ליה התם אף על פי שאין פת מאי טעמא דכולהו הכא דיירי אמר שמואל עירוב
משום קניין ואם תאמר מפני מה אין קונין במעה מפני שאינה מצויה בערבי שבתו'
היכא דעירוב מיהא ליקני גזירה שמא יאמרו מעה עיקר וזימנין דלא שביה מעה ולא
אתי לאיערובי בפת ואתי עירוב לאיקלקולי רבה אמר עירוב משום דידה מאי
ביניהו איכא ביניהו כלי ופחות משוה פרוטה וקטן

רישום מעניין על גמרא - איסור הוצאה מבית הכנסת, חתום בידי בית הדין - פרוסטיץ, 1801

ידידי ר' יוסי לייכטר שלח לי בטובו צילום של רישום ארוך בכתב-יד שגילה בכרך גמרא (מסכת נדה, וינה תקנ"ו) שנמצא בספריה הלאומית.
זוהי הודעה האוסרת להוציא את כרך הגמרא מבית הכנסת שבעיר פרוסטיץ (פרוסניץ), החתומה ע"י רב העיר - רבי אהרן שפיץ סג"ל, וחברי בית דינו, בשנת תקס"א (1801):

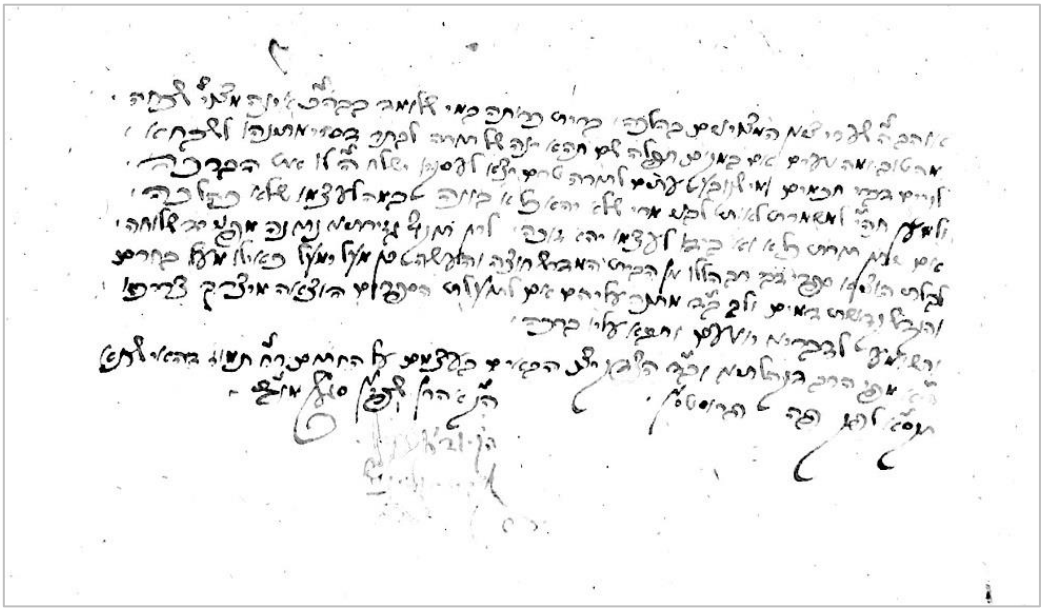

אוהב ה' שערי ציון המצוינים בהלכה, ברית כרותה במי שלומד בבה"כ [בבית הכנסת] אינה מצוי'[ה] שכחה, מה טוב ומה נעים אם במקום תפלה שם תהא רנה של תורה, לבתר דסיימתינהו לשבחא, לקיים דברי חכמים, ומי שקובע עתים לתורה טרם יצא לעסקו ישלח ה' לו את הברכה, ולמען תהי'[ה] למשמרת לאות לבני מרי, שלא יהא כל א'[חד] בונה במה לעצמו שלא כהלכה, אם -- תורת כל א'[חד] וא'[חד] בידו לעצמו יהא זוכה, לכן תוקף גזירתינו נתונה מפני יד שלוחה, לבלתי הוציא ספרי דבי רב הללו מן הבית המדרש חוצה, והעושה כן מעל ימעל כאילו מעל בחרם והקדש קדושת דמים ולב ב"ד מתנה עליהם אם לתועלת הספרים הוצאה מיצרך צריכא, והשומע לדברים יונעם ותבא עלי'[ו] ברכה.

יצא מפי הרב דקהלתינו וב"ד הצדק יצ"ו הבאים בעצמם על החתום
ר"ח תמוז דהאי שתא, תקס"א לפ"ק פה פרוסטיץ

הק' אהרן שפיץ סג"ל מו"ש

הק' יודא [אריה ליב קעמפנער?]

[---]

ענייני טיפוגרפיה בספר 'מענה לשון' (נאות יעקב) לרבי יעקב ישראל אלגאזי - אזמיר, 1761

ספר
נאות יעקב
ישראל יעקב אלגאזי
ואפרין
שם טוב הכהן
אליעזר הכהן
אסחר
אזמיר
מוסטאפה
כש"מן
הטיב
ע"ל
בדפוס
יאודה
דוד חזן

אחד מחיבוריו של רבי ישראל יעקב אלגאזי, מחכמי אזמיר וירושלים, ששימש כ"ראשון לציון" בירושלים, הוא החיבור "מענה לשון". חיבור זה נדפס ע"י בנו רבי יום טוב (מהרי"ט) אלגאזי בשתי "פעימות": חלקו הראשון של החיבור

נדפס בספר 'נאות יעקב' (אזמיר, תקכ"א 1761), וחלקו השני והשלישי של החיבור בספר 'קהלת יעקב' (שאלוניקי, תקמ"ו 1786).

חיבור זה בנוי כלקסיקון של מילים ומושגים, חלקו הראשון כולל ערכים מא' עד ת' תחת הכותרת "לשון תורה", החלק השני - ערכים של "לשון חכמים", והחלק השלישי - ערכים של "לשון בני אדם".

הנה עמוד אקראי לדוגמה מתוך החלק הראשון:

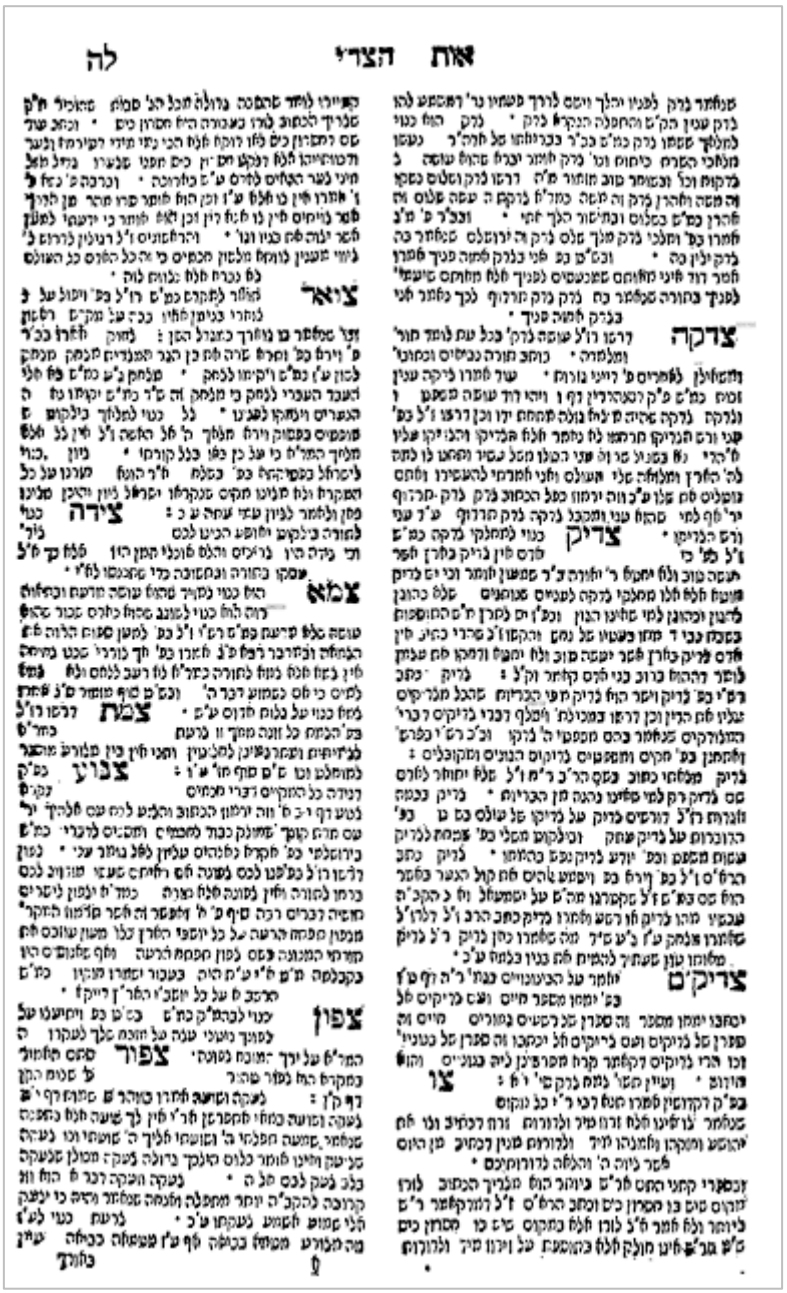

המעניין הוא שהמדפיס החליט "להדגיש" - באותיות גדולות - רק חלק מהערכים בכל עמוד, וכך אירע שהערכים האחרים "נבלעים" בפסקה אחת עם

הערך הקודם להם. נראה כי זה נעשה בצורה שרירותית לגמרי. בתמונה הבאה תוכלו לראות את אותו עמוד, אלא שסימנתי בעיגולים את המקומות בהם מתחילים ערכים חדשים, שלא הודגשו:

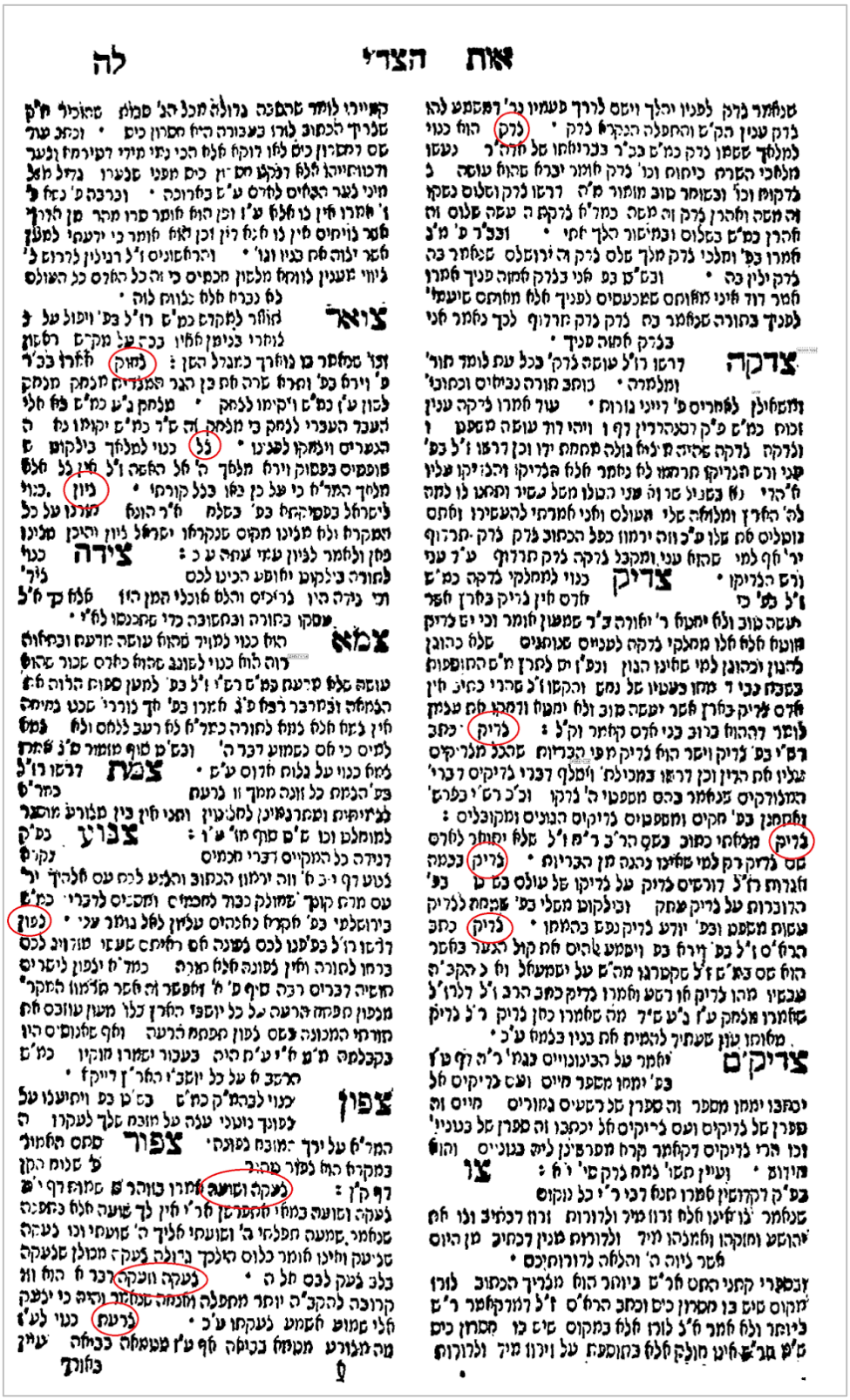

אני משער שבבית הדפוס לא היו מספיק אותיות גדולות שיספיקו לכל ערכי החיבור, וע"כ הן "פוזרו" על פני כל הספר, אולי מתוך מחשבה שהדבר ישווה לספר מראה גרפי נאה.

יש לכם הסבר טוב יותר?

שנים אוחזין - על שני טוענים לכתר המו"ל בסידור מיניאטורי שנדפס באמשטרדם, 1739

ל"קדם" הגיע לאחרונה סידור לכל ימות השנה, בפורמט מיניאטורי (6 ס"מ), שנדפס באמשטרדם, בשנת תצ"ט (1739).

בעמוד השער נזכר כי הספר נדפס "בבית הגביר... נפתלי הירץ לוי", "במצות אחים שלא יתפרדו... צמח יעקב דוד, בני החכם כמוה"ר מאיר קרשקש יצ"ו". מעבר לדף מובאת הקדמה החתומה ע"י אבי הילדים מאיר קרשקש, שמסביר מדוע טרח להוציא לאור את הסידור:

הקדמה

ראה ראיתי בעיר אמשטרד' יע"א
סדור של תפלה בכרך קטן
באותיו'קטנו' בלא נקודות ואינם
יכולים הנערים בשעת תפלתם
לקרות והרגשתי אני בצערם
ודפסתי זה הסדור של תפלה
בכרך קטן אשר כמוהו לא היה
מעולם באותיות דקות וקטנו'עם
נקודות חדשות ויפות לחנוך את
הנערים למאות כאשר עין הקורא
תחזינה מישרים :

אני הצעיר מאיר קרשקש

"ראה ראיתי בעיר אמשטרד'[ם] יע"א סדור של תפלה בכרך קטן באותיו'[ת] קטנו'[ת] בלא נקודות ואינם יכולים הנערים בשעת תפילתם לקרות, והרגשתי אני בצערם, ודפסתי זה הסדור של תפלה בכרך קטן אשר כמוהו לא היה מעולם באותיות דקות וקטנו'[ת] עם נקודות חדשות ויפות...".

למרבה ההפתעה, בהמשך הסידור, בין הדפים ריט-כ, נכרך בטעות ובשנית דף השער של הסידור, אך עם שינויים מעניינים:
השם קרשקש לא נזכר כאן כלל.
ובנוסף, ההקדמה - באותו נוסח בדיוק - חתומה הפעם ע"י "נפתלי הירץ לוי רופא".

סדר תפלות

להרשים ולמועדים
כמנהג ק"ק ספרדים
והוגה בעיון נמרץ
נדפס

באמשטרדם

בבית הנביר הרופא המובהק
כה"רר נפתלי הירץ לוי יצו :

בשנת יחוט המשולש
לא במהרה ינתק לפ"ק :

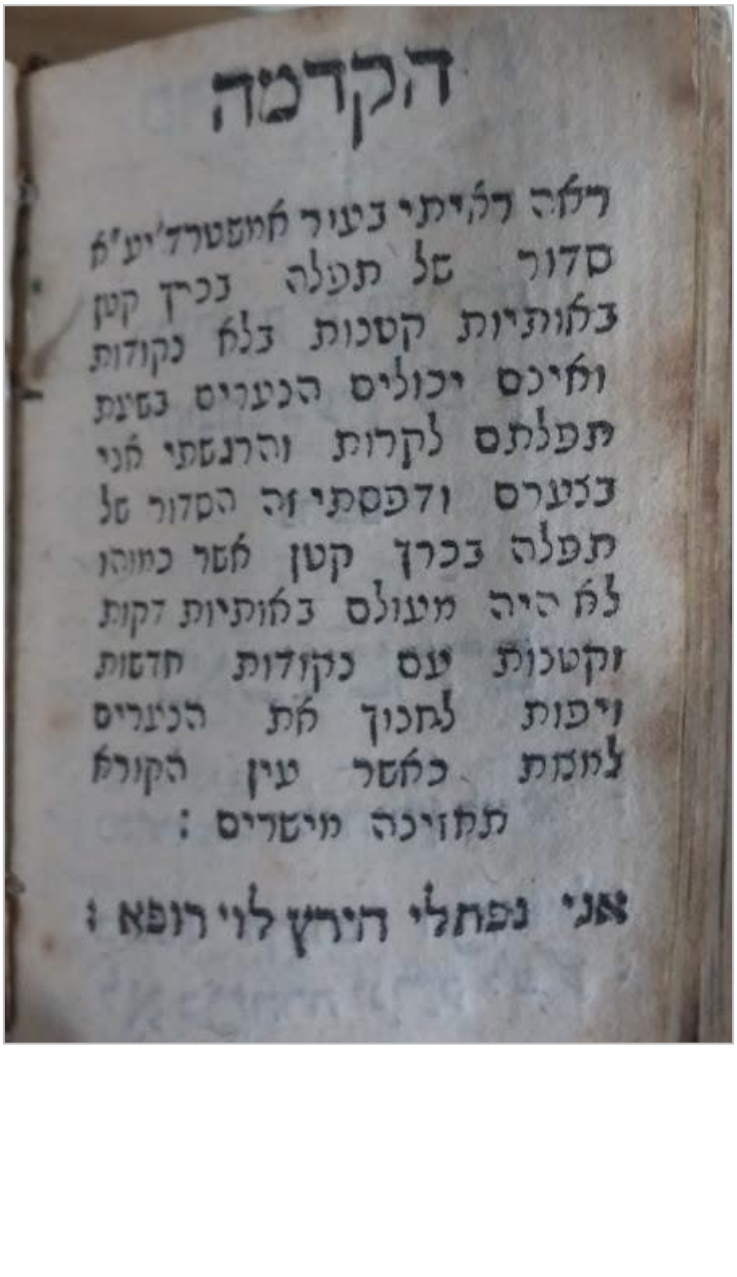

תפלת הים
ק וְיַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל
ור וְהַנּוֹרָא הַמּוּסְתָּר
ר הָאֱמוּנָה לְמַעַן קְדוּשַׁת
עֶשְׂרֵת מִדּוֹתֶיךָ שֶׁל
ם וּלְמַעַן קְדוּשַׁת שַׁעֲרֵי
ים וּלְמַעַן זְכוּת יְשָׁנֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
ה וּתְמִימֶיךָ וּלְמַעַן זְכוּת
שֶׁל יִצְחָק יְחִידֶךָ
על גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה
מִימָה קְדוּשָׁה וּמְהוֹרָה
זְכוּתָם וּקְדוּשָׁתָם
שֶׁל שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא
ו הַנָּבִיא וְשֶׁל אֱלִישָׁע

הקדמה

ראה ראיתי בעיר אמשטרד' יע"א
סדור של תפלה בכרך קטן
באותיות קטנות בלא נקודות
ואינם יכולים הנערים בשעת
תפלתם לקרות והרגשתי אני
בנערם ודפסתי זה הסדור של
תפלה בכרך קטן אשר כמוהו
לא היה מעולם באותיות דקות
וקטנות עם נקודות חדשות
ויפות לחנוך את הנערים
למצות כאשר עין הקורא
תחזינה מישרים :

אני נפתלי הירץ לוי רופא :

מה פשר הדבר?
ובכן, את התשובה לכך מצאתי בקטלוג המוזיאון היהודי בלונדון: Catalogue of the Permanent and Loan Collections of the Jewish Museum, London, New York, בעריכת Barnett .R. D, לונדון 1974, עמ' 117:
הספר נדפס למעשה ע"י נפתלי הירץ לוי, אך מאיר קרשקש קנה ממנו מספר מסוים של עותקים ולהם צירף דף שער שונה שהדפיס לצורך כך, ובו מוזכרים בניו, ואף הוא חתום על ההקדמה כמו"ל הסידור.
למרבה המבוכה, בחלק מהעותקים, כמו בעותק שלפניי, נכרך בטעות גם דף השער המקורי שבו מופיע רק שמו של המו"ל האמיתי - הלא הוא נפתלי הירץ לוי...

צמיד הזכרון של סבא - אסיר מספר 67737

ביום שבת כ"ז אייר תש"ד (20 במאי 1944) הגיע סבי - ר' נח שטרן הי"ו - למחנה ההשמדה אושוויץ, יחד עם אביו - ר' ישראל שטרן, אמו - פריידל, ושמונה אחיו ואחיותיו (בתיה-מרים, יואל, שרה [שורי], יוסף, רבקה, שמואל-יעקב, משה וחיה - שהיתה בת שנה, ה' ינקום דמם). כולם, חוץ ממנו, הובלו לצד שמאל בסלקציה שנערכה מיד עם רדתם מהרכבת, וכפי הנראה, נרצחו כבר באותו לילה (כ"ט אייר) בתאי הגזים ובמשרפות אושוויץ.
מוצאו של סבי בעיירה קטנה בשם סוואַליאַווע () השוכנת בהרי הקרפטים, שבאותם ימים השתייכה מבחינה מדינית לצ'כוסלובקיה. ביום טוב האחרון של חג הפסח תש"ד (אפריל 1944) רוכזו יהודי סוואליאווע בבית הכנסת, משם הוסעו ברכבת לגטו במונקאץ', שם שהו יחד עם אלפי יהודים מעיירות הסביבה תחת כיפת השמים כארבעה שבועות. ב-15 במאי, הועלו כולם לרכבות והובלו לאושוויץ.

מספר ימים לאחר הגיעו לאושוויץ נשלח סבי למחנה גוזן (Gusenn), אחד ממחנות-הבת של מחנה הריכוז מאוטהאוזן שבאוסטריה.

לפני כמה שנים מצאתי ברשת את כרטיס האסיר של סבי, שמולא בדייקנות גרמנית כשהגיע למחנה גוזן. בכרטיס נרשם בין היתר שמו, שם אביו ואמו (ושם נעוריה של אמו: מאייר), תאריך הלידה שלו, מספר האסיר שלו, וכן התאריך בו נשלח מאושוויץ והתאריך שבו הגיע לגוזן. מן הכרטיס למדתי שהגיע לגוזן ב-28 במאי 1944.

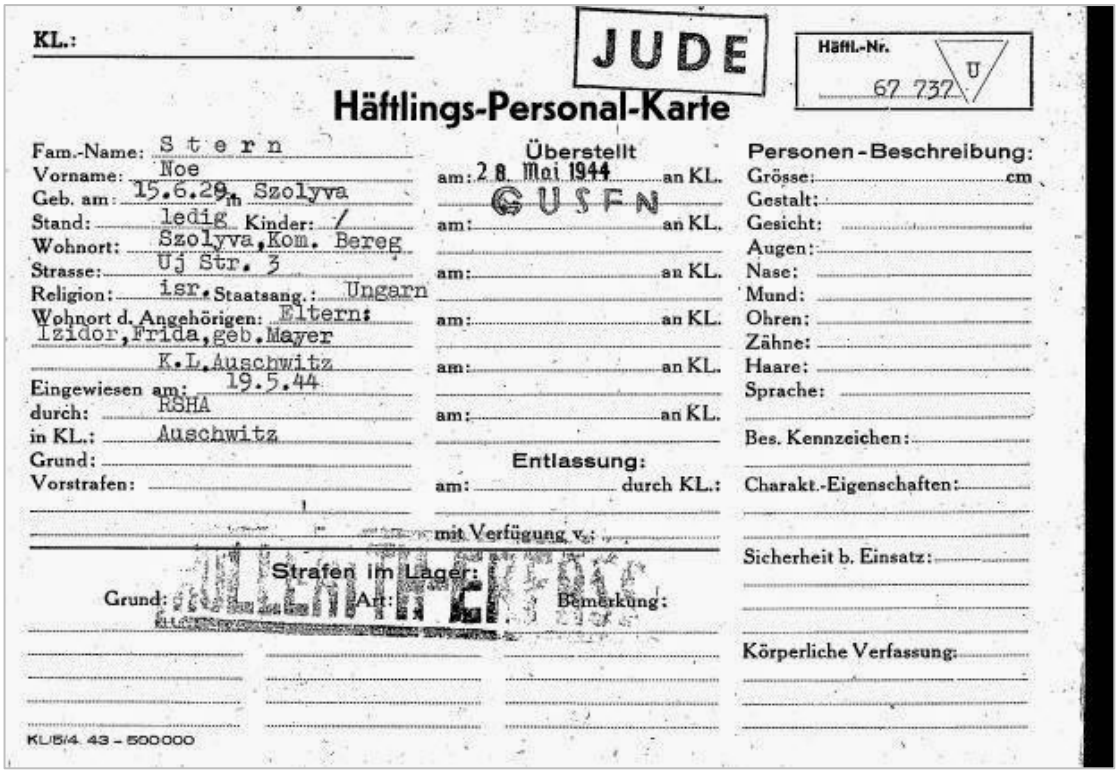

KL.:

JUDE

Häftl.-Nr. 67 737 U

Häftlings-Personal-Karte

Fam.-Name: S t e r n
Vorname: Noe
Geb. am: 15.6.29 in Szolyva
Stand: ledig Kinder: /
Wohnort: Szolyva, Kom. Bereg
Strasse: Uj Str. 3
Religion: isr. Staatsang.: Ungarn
Wohnort d. Angehörigen: Eltern: Izidor, Frida, geb. Mayer K.L. Auschwitz
Eingewiesen am: 19.5.44
durch: RSHA
in KL.: Auschwitz
Grund:
Vorstrafen:

Überstellt
am: 28. Mai 1944 an KL. GUSEN
am: an KL.
am: an KL.
am: an KL.
am: an KL.
am: an KL.

Entlassung:
am: durch KL.:
mit Verfügung v.:

Strafen im Lager:
Grund: Art: Bemerkung:

Personen-Beschreibung:
Grösse: cm
Gestalt:
Gesicht:
Augen:
Nase:
Mund:
Ohren:
Zähne:
Haare:
Sprache:
Bes. Kennzeichen:
Charakt.-Eigenschaften:
Sicherheit b. Einsatz:
Körperliche Verfassung:

KL/5/4. 43 – 500000

בראש הכרטיס הכתובת: Haftlings-Personal-Kart = כרטיס אסיר אישי
והחותמת - Jude = יהודי.
מחנה ריכוז = KL = Konzentrationslager
משרד ראשי לביטחון הרייך = RSHA = Reichssicherheitshauptamt

לאחר שחרורו נדד סבי, כמו יתר הפליטה, במחנות העקורים בגרמניה ולאחר מכן באיטליה, עד שעלה לארץ ישראל זמן קצר לאחר קום המדינה.

בביקור שערכנו אצלו בחג הפסח האחרון, סיפר לי סבי כמסיח לפי תומו סיפור מעניין אודותיו, שלא הכרתי עד כה:

מאחר ונשלח ישירות מאושוויץ לגוזן לא קועקע על בשרו מספר האסיר (עד כמה שהבנתי גם באושוויץ עצמה קועקעו היהודים רק בתקופות מסוימות), אלא נתפר על בגדי האסיר שלו. כמו כן, הוא קיבל צמיד מתכת עם מספר האסיר שלו, שאותו ענד על ידו באופן קבוע.

לאחר המלחמה, כאשר שהה במחנה עקורים בפירט (Fürth) שבגרמניה, לקח סבי מטבע כסף גרמני, הביאו לצורף מקומי כדי שיכין לו צמיד במתכונת דומה לצמיד האסירים שענד על ידו בהיותו בגוזן.

סבי אינו זוכר האם ומתי צמיד האסירים המקורי אבד לו, אך יודע לומר שעשה את הצמיד השני כזכרון לצמיד המקורי.

סבי שמר על הצמיד עד היום, וכאמור - רק בחג הפסח האחרון זכיתי לראשונה לראותו ולשמוע את הסיפור.

כפי שניתן לראות, על הפלטה של הצמיד בחר סבי לכתוב את שמו (הצורף כתב את שמו הפרטי בצורה משובשת), ובצדה השני הוסיף את מספר האסיר שלו, את שם העיר והתאריך שבהם נעשה הצמיד.

צמיד הזכרון של סבא (צילום: יגאל פרדו)

בחזית הפלטה – הכיתוב: NEO STERN : (נח שטרן, בשיבוש). בגב הפלטה - מספר האסיר של סבא: 67737 וראשי התיבות = K.L.M. (Konzentrationslager Mauthausen) מחנה ריכוז מטהאוזן), והכיתוב: Fürth 1947".

בעיניי יש משהו סמלי בבחירה של סבא להחליף את הצמיד המקורי - בו הוא היה רק מספר האסיר שלו - לצמיד שבו מופיע השם שלו. לאמור: ניסיתם למחוק את שמי ולא עלתה בידכם...

סבי - נח שטרן - לאחר השחרור, בהיותו בן 16

זכה סבי לעלות לארץ ישראל, להקים בה משפחה מפוארת, בנים ובנות, נכדים ונכדות, נינים ונינות. דור ישרים מבורך. כן ירבו.

אור ה' לר' חסדאי קרשקש - נוסח שער מומצא

בשער ספר אור ה' לרבי חסדאי קרשקש, מהדורת יוהניסבורג תרכ"א, נכתב כך על תוכן הספר: "מזהיר על למוד הגמרא ועל עניני ושרשי המצות ומצדיק הספר מורה נבוכים...".

למעשה, כידוע, ספר אור ה' בא **להשיג** על מורה הנבוכים ולא **להצדיק** אותו, אז מאיפה הגיע הנוסח הזה?

תשובה לכך, ניתן למצוא במהדורה מאוחרת יותר, ווילנא תרס"ה, שם נכתב בשער אחרי הנוסח הנ"ל: "כן הוא נוסח השער בדפוס ראשון שט"ו וכן הובא בסה"ד [=בסדר הדורות]".

אם נשים לב, במהדורת תרס"ה הוסיפו בשער, בתוך סוגריים מרובעות, תיקון למילה "ומצדיק":

"נ"ח [=נוסח חדש?]: ומשיג".

ובכן, למעשה זה אינו נוסח השער בדפו"ר (פיררה שט"ו) – ראו תמונה להלן. בעל "סדר הדורות" מעתיק את הנוסח הזה מספר 'שפתי ישנים' לר' שבתי באס (אמשטרדם ת"מ) שהוא מקור עיקרי לרשימת הספרים ב'סדר הדורות'. משום מה, מאן דהוא קיבל את הרושם ממנו שהוא מצטט מהשער. משם גם הגיעה הטעות של "מצדיק" במקום "משיג".

ספר אור יי להחכם
השלם הרב החסיד ר' חסדאי
קרישקש תנצבה ליא
נדפס פה פירדא העיר הגדולה והמפורה בבית
כל אברהם'ן אוסקי יצוסנת קריה נאמנה

זה

השער לי״י

ספר

אור יי

להחכם השלם הרב החסיד חסדאי קרישקש תנצב״ה לי״א.

מזהיר על למוד הגמרא ועל עניני ושרשי המצות ומצריק הספר מורה נבוכים והם ארבע מאמרים וכמה כללים וקראו אותו ג״כ

נר מצוה

נדפס מקדם

בעיר הגדולה פירַרא שנת קרי״ה נאמנה

ועתה הוכפני בו כמה מעלות בהגהה מדויקת ודפוס נפמד למען ירוץ הקורא בו.

איש יקר

זה השער לה׳

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

ספר

אור ה׳

להחכם השלם הרב החסיד ר׳ חסדאי קרשקש ז"ל

מזהיר על למוד התלמוד, ועל עניני ושרשי המצות. ומצדיק [ג"ח ומשיג] את דספר מורה נבוכים. והם ארבעה מאמרים, וכמה כללים. וקראו ג"כ

נר מצוה

(כן הוא נוסח הספר בדפוס ראשון שנ"ו, וכן הוכא בסה"ד).

עם פירוש רחב ונפלא

אוצר חיים

ונלוה אליו קונטרס נר מצוה בהלכות תפילין, ע"ד רבינו המחבר ז"ל:

עיד הוספתי עליו הערות, ודרושים קצרים הנוגעים לדברי הספר הזה:

חלק ראשון

מאתי הצעיר

חיים ירמיהו בלא"א מו"ה **אברהם** זללה"ה **פלענסבערג.**

בעהטח"ם **נזר הנצחון** ושו"ת **שאלות חיים**, ודברי ירמיהו אבד"ק **שאקי.**

ווילנא

בדפוס שרגא פייבל גארבער
שנת תרס"ה לפ"ק

ОЙРЪ ГАШЕМЪ

Комментаріи къ книгѣ МОРЕ НЕВУХИМЪ.
Раввина. Х. І. Фленсберга

ВИЛЬНА Типографія ф. Гарбера Завальная ул. д. № 2006.

רישום מעניין שמצאתי בכתב-יד ממרוקו

בכתב-יד של הספר זבחי רצון, מאת רבי שלמה אבן צור, העתקה מאוחרת ממרוקו, מצאתי את הסיפור הבא:

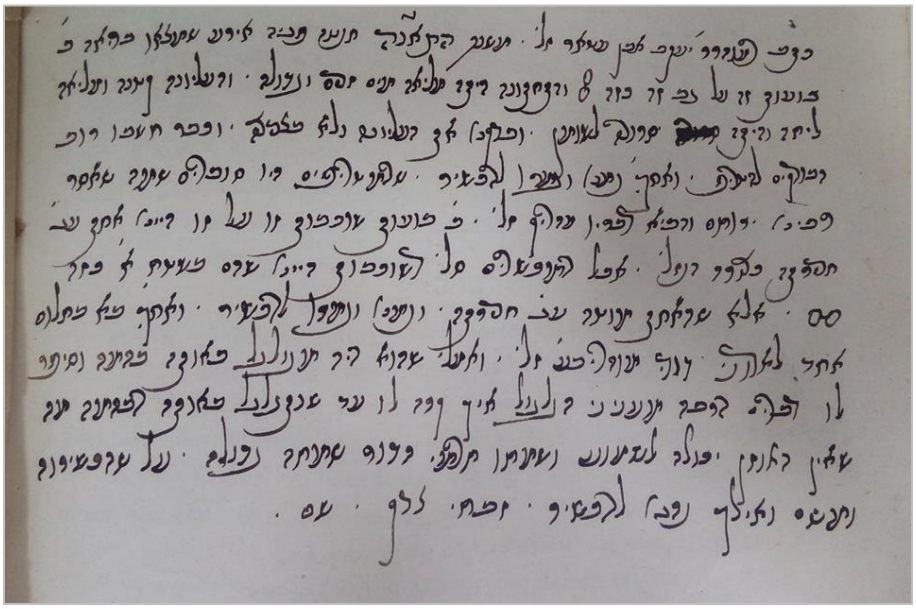

"כתב כמוהר"ר יעקב אבן עטאר ז"ל משנת התאנ"ה (=תנ"ו/תס"א) חנטה פגיה אירע שמצאו בריאה ב' בועות זה על גב זה כזה 8, והתחתונה היתה מליאה מים זכים וגדולה, והעליונה קטנה ומליאה ליחה והיתה סרוכה לשומן, ובדקנו את העליונה ולא בצבצה, וכבר חשבו רוב הבודקים להטריף, ואח"ך (=ואחר כך) נמנו וגמרו להכשיר... ואח"ך (=ואחר כך) בא בחלום אחד לאדוני דודי מוהריב"ע (=מורינו הרב יעקב בן עטר) ז"ל ואמ"ל (=ואמר לו) שהוא היה מגולגל באותה בהמה וסיפר לו דברים הרבה מעניני הגלגול איך קרה לו עד שנתגלגל באותה הבהמה מה שאין האוזן יכולה לשמוע ושמחו חכמי הדור שמחה גדולה על שהכשירוה ומשם ואילך נהגו להכשיר...".

נוטריקון מסע ביבליוגרפי - מאת אלי שטרן. חלק מהמידע והתמונות באדיבות "קדם" - בית מכירות פומביות בע"מ. © כל הזכויות שמורות ואין להעתיק בשום אופן ללא רשות מפורשת. תגובות, רעיונות והערות מתקבלות בשמחה.
elishteren@gmail.com